

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské výchovy

HUDEBNÍ AKTIVITY PRO ŠKOLNÍ DRUŽINY

Bakalářský projekt

Autor: Aneta Haderová
Vedoucí práce: Mgr. Helena Pospíšilová, Ph. D

Olomouc 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářský projekt vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury pod vedením Mgr. Heleny Pospíšilové, Ph. D.

.....

Aneta Haderová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Heleně Pospíšilové, Ph. D za odborné vedení mého bakalářského projektu, ochotu, trpělivost a poskytnutí cenných rad a připomínek. Poděkování patří i mé rodině za podporu během bakalářského studia.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 ŠKOLNÍ DRUŽINA	7
1.1 Historie a legislativa	7
1.2 Funkce školní družiny.....	9
1.3 Zásady a cíle vzdělávání ve školní družině	10
1.4 Provoz školní družiny	12
1.5 Prostředí, prostory a materiální vybavení	13
1.6 Pedagogická dokumentace.....	14
1.7 Činnost ve školní družině	15
1.8 Estetickovýchovné zájmové činnosti ve školní družině	16
1.9 Potřebnost návrhu metodického balíčku.....	18
1.9.1 Tabulka pomůcek	19
2 METODICKÝ BALÍČEK HUDEBNÍ ZÁJMOVÉ ČINNOSTI PRO ŠKOLNÍ DRUŽINU	22
2.1 Vokální činnosti.....	22
2.2 Hudebně dramatické činnosti.....	26
2.3 Instrumentální činnosti	28
2.3.1 Netradiční hudební nástroje.....	30
2.4 Rytmičké činnosti	32
2.5 Hudebně pohybové činnosti.....	36
2.6 Poslechové činnosti.....	39
2.6.1 Hudební pohádky.....	42
2.7 Hry s hlasem a pohybová motivace před vokální činností	44
2.8 Aktivity na reflexe	46
ZÁVĚR.....	48
BIBLIOGRAFIE	49

SEZNAM ZKRATEK	51
SEZNAM PŘÍLOH	52

ÚVOD

Výchova a vzdělání ve školní družině probíhá prostřednictvím několika druhů činností. Není možné se věnovat všem činnostem v průběhu jednoho dne, ale žádné by neměly být dlouhodobě opomíjeny. Vlastní zkušenost autorky, kterou nabyla dvouletým působením ve školní družině jako školní asistentka, ji vedla k tomu, aby upozornila na problém hudebních činností, na něž se během pobytu ve školní družině neklade dostatečný důraz. Skrze závěrečnou práci získala příležitost zpracovat pro školní družiny metodický balíček hudebních aktivit, a přispět tak k posílení hudební zájmové činnosti v tomto zařízení.

Cílem bakalářského projektu je vytvořit pro školní družinu ucelený balíček vzdělávacích aktivit v oblasti hudby, pro který jsou zásadními atributy nízká nákladovost, nenáročná příprava i realizace aktivit a různorodost tématu.

O současné podobě školní družiny i jejím vývoji na našem území se dočteme v první části tohoto projektu. Druhá část projektu obsahuje balíček hudebních aktivit, jež je možné využít během hudebně zájmových činností ve školní družině. Členění aktivit do kategorií je v balíčku inspirované dělením hudební výchovy v základním vzdělávání. Aktivity se dělí podle jejich zaměření na vokální, hudebně dramatické, instrumentální, rytmické, hudebně pohybové a poslechové činnosti. Všechny aktivity zahrnují cíl; organizační formu; věkové rozmezí, pro které je aktivita vhodná; časovou náročnost; pomůcky; popis aktivity; její varianty a rizika. Kategorie vokálních činností je doplněna o hry s hlasem a pohybové motivace.

V rámci balíčku autorka vytvořila mj. reflexe. Jsou významné pro zpětnou vazbu od dětí a společně s hrami s hlasem a pohybovými motivacemi jsou uvedeny na konci metodického balíčku.

1 ŠKOLNÍ DRUŽINA

Školní družina¹ je školské zařízení poskytující zájmové vzdělávání žákům jedné nebo několika škol.² Pro toto výchovné zařízení je typická forma edukace dětí a mládeže, která se uskutečňuje mimo vyučování v průběhu školního roku a podle potřeby o prázdninách.³ Do školní družiny jsou žáci přihlášení k pravidelné docházce, čímž se rozumí tři a více pracovních dnů v týdnu.⁴ Ve školních družinách se mohou žáci pod přímým nebo nepřímým pedagogickým vedením přirozeně projevovat, zaměstnávat a bavit se. Jedná se o zařízení, jež představuje bezpečné prostředí nejen z fyzického, ale také emocionálního či sociálního hlediska.⁵ Přednostně je ŠD určena žákům mladšího školního věku navštěvujících první stupeň základní školy (1. – 5. ročník), případně dětem v přípravné třídě. I přesto je možné přijmout k pravidelné docházce žáky druhého stupně základní školy a žáky nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia či konzervatoře. Podle databáze MŠMT ve školním roce 2016/2017 poskytovalo zájmové vzdělávání 4 045 školních družin.⁶

1.1 Historie a legislativa

Výchova dětí školního věku v době mimo vyučování má na našem území dlouholetou tradici. Touto problematikou se zabýval již Jan Ámos Komenský, který upozorňoval na důležitost her, především pohybových, a na možnosti přetěžování dětí domácími úkoly. Z počátku se někteří osvěceni učitelé věnovali výchově dětí mimo výuku ve svém volném čase. Vedli děti k lásce k přírodě, učili je historii země a okolí, rozvíjeli jejich hudebnost, hráli s nimi divadlo a předávali jim užitečné pracovní dovednosti. Až se zavedením povinné školní docházky a rozvojem průmyslové výroby začal volný čas školou povinných dětí nabývat na významu. Rozvoj průmyslu a zrušení nevolnictví zapříčinily vlnu migrace obyvatelstva do velkých měst za lépe placenou práci

¹ Dále také ŠD.

² MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Školní družiny MŠMT ČR. In: *MŠMT ČR* [online]. Praha, 2013-2020 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>.

³ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 112.

⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 10.

⁵ Tamtéž, s. 13.

⁶ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Školní družiny MŠMT ČR. In: *MŠMT ČR* [online]. Praha, 2013-2020 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>.

v manufakturách a továrnách. Jenže pracovní doba byla dlouhá a v mnoha rodinách byli zaměstnaní oba rodiče, takže nastal problém s dozorem a péčí o děti po vyučování. Tuto komplikaci pomáhaly řešit nově vznikající dobročinné spolky, kluby a charitativní organizace. Byly zřizovány např. společnosti pro stravování chudé školní mládeže nebo podpůrné spolky a zařízení, které pořádaly prázdninové osady a jiné zábavné a výchovné akce.⁷

Za přímé historické předchůdce školních družin na našem území lze považovat tzv. útulky. První útulek byl vybudován kolem roku 1885 v Praze na Vyšehradě. Založen byl pražskou obcí pro děti školou povinné, o něž se rodiče nemohli starat kvůli nemoci nebo pracovní vytíženosti. Děti měly možnost si tam psát domácí úkoly a opakovat probranou látku ze školy, ale protože útulek nebyl pokračováním školy, tak se věnovaly hlavně hře, zpěvu, zábavné i naučné četbě a pracovním činnostem, které byly rozdělené podle pohlaví. Chlapci spravovali oblečení, lepili kornouty, vyřezávali ze dřeva aj. Dívky látaly, vykonávaly ženské práce a společně s hochy zahradničily. V letních měsících se v útulku podnikaly výlety a vycházky do okolí, navštěvovaly se průmyslové závody, muzea nebo dílny řemeslníků.⁸

Postupně začaly vznikat útulky po celé Praze a v ostatních městech. Obce se tímto způsobem snažily nahradit a doplnit výchovu v rodinách. Hlavním cílem útulků bylo zaměstnat děti tak, aby nemohly páchat nevhodné a škodlivé aktivity, proto byl stanoven přesný obsah činnosti. Důraz byl kladen na aktivity z oblasti tělovýchovy, turistiky, pracovní výchovy, poznávání přírody a historie regionu. Zároveň byly děti vedeny k sebeobsluze a svědomitosti. Některé z útulků zajišťovaly pro děti také stravu – svačiny, někdy i obědy a večeře.⁹

První polovina 20. století byla pro dnešní školní družiny významná. V roce 1931 byly tehdejší útulky přejmenovány na družiny pro školní mládež a zakládány jako sociální a výchovné organizace. Po roce 1945 se z důvodu ekonomicko-sociálních změn v naší zemi počet družin mládeže začal zvyšovat. Na základě školského zákona z roku 1948 byly družiny mládeže začleněny do vzdělávací soustavy jako mimoškolní zařízení a o děti pečovaly po celou dobu jejich školní docházky, pokud si to jejich rodiče přáli. Další reforma školského zákona z roku 1953 přinesla částečné úpravy, ale změny nebyly

⁷ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 112.

⁸ Tamtéž, s. 112-113.

⁹ Tamtéž, s. 113.

výrazné. Mimo to se v praxi zvyšoval nezájem starších dětí o činnost družin mládeže, poněvadž nebyly respektovány jejich věkové zvláštnosti. Zásadní změna nastala po přijetí zákona o soustavě výchovy a vzdělávání v roce 1960.¹⁰ Zákon stanovil, že pro děti mladšího školního věku (1. – 5. ročníků) budou zřizovány školní družiny a pro děti středního školního věku (6. – 9. ročníků) školní kluby^{11, 12}. Obě zařízení se stala součástí škol, tudíž odpovědnost za jejich vedení převzali ředitelé škol. Od roku 1978 se ŠD a ŠK mohou zřizovat také jako samostatná mimoškolní zařízení. Školské zákony a další dokumenty, které byly vydány v 70. a 80. letech 20. století, nepřinesly pro ŠD a ŠK žádné změny v koncepci těchto zařízení.¹³

Postavení organizací se nezměnilo ani právními normami ve znění pozdějších předpisů.¹⁴ Vzdělávání je podle školského zákona¹⁵ veřejnou službou a v každé škole a školském zařízení se uskutečňuje podle školního vzdělávacího programu¹⁶. Školská zařízení, jež jsou označována jako zařízení pro výchovu mimo vyučování, patří na základě § 1 posledního znění školského zákona do skupiny zařízení pro zájmové vzdělávání. Do zařízení pro zájmové vzdělávání se řadí (dle vyhlášky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání) školní družiny, školní kluby a střediska volného času. Mezi roky 1992 a 2005 se činnost ŠD a ŠK řídila vyhláškou č. 82/1992 Sb., o školních družinách a klubech, která byla v únoru 2005 zrušena.¹⁷

1.2 Funkce školní družiny

Pávková a Hájek tvrdí, že školní družina „ze zjednodušujícího pohledu části rodičů plní jen funkci sociální, pro děti však zabezpečuje odpočinek, rekreaci i zájmové činnosti“.¹⁸ Pro zajištění funkcí školní družiny jsou žáci rozdělováni do oddělení, která jsou naplňována do maximálního počtu třiceti účastníků.¹⁹

¹⁰ Tamtéž, s. 113.

¹¹ Dále také ŠK.

¹² PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 21.

¹³ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 113.

¹⁴ Tamtéž, s. 113.

¹⁵ Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262–10324. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

¹⁶ Dále také ŠVP

¹⁷ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 10.

¹⁸ Tamtéž, s. 9.

¹⁹ Tamtéž, s. 10.

Základní funkcí ŠD je výchovně-vzdělávací funkce, na niž je kladen velký důraz. Podle specifických možností a legislativně vymezeného poslání se zařízení podílí na rozvoji schopností dětí, na usměrňování, kultivaci a uspokojování jejich zájmů i potřeb a na formování žádoucích postojů a morálních vlastností. Tím, že ŠD napomáhá dodržovat režim dne, tak plní funkci zdravotní.²⁰ Režim dne je ze zdravotního hlediska důležitý a měl by být uspořádán tak, aby respektoval kolísání výkonnosti člověka v průběhu dne, týdne či roku,²¹ tedy střídání jak duševních a tělesných činností, práce a odpočinku, tak činností organizovaných a spontánních²². Mimo jiné má velký význam pro zdraví také pohyb na čerstvém vzduchu a dodržování hygieny. Za velmi důležitou funkci lze považovat funkci sociální. V době mimo vyučování má ŠD jako výchovně-vzdělávací zařízení možnost vyrovnávat rozdíly mezi různými materiálními i psychologickými podmínkami v rodinách. Pomáhá tím dětem z méně podnětného, popřípadě z konfliktního rodinného prostředí. ŠD se svým působením dále podílí na formování bohatých a žádoucích sociálních vztahů. Součástí funkce je i nácvik komunikativních dovedností, rozvoj sociálních kompetencí a seznamování s pravidly společenského chování.²³

1.3 Zásady a cíle vzdělávání ve školní družině

Zájmové vzdělávání ve školní družině obohacuje denní program dítěte. ŠD zajišťuje odborné pedagogické vedení při činnostech ve volném čase a podporuje individuální rozvoj jedince na základě zásad a cílů, které jsou uvedeny v §2 školského zákona.²⁴

Vzdělávání je podle školského zákona veřejnou službou a je založeno na zásadách

- a) *„rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,*
- b) *zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce,*
- c) *vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání,*

²⁰ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 39-40.

²¹ Tamtéž, s. 63.

²² Tamtéž, s. 40.

²³ Tamtéž, s. 40-41.

²⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 10-11.

- d) *bezplatného základního a středního vzdělávání státních občanů České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí,*
- e) *svobodného šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání,*
- f) *zdokonalování procesu vzdělávání na základě výsledků dosažených ve vědě, výzkumu a vývoji a co nejširšího uplatňování účinných moderních pedagogických přístupů a metod,*
- g) *hodnocení výsledků vzdělávání vzhledem k dosahování cílů vzdělávání stanovených tímto zákonem a vzdělávacími programy,*
- h) *možnosti každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání“²⁵*

Mezi obecné cíle vzdělávání podle školského zákona patří

- a) *„rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,*
- b) *získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,*
- c) *pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,*
- d) *pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,*
- e) *utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,*
- f) *poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,*
- g) *získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví“²⁶*

²⁵ Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262–10324. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

²⁶ Tamtéž, s. neuvedena.

1.4 Provoz školní družiny

Školní družiny jsou zřizovány dle školského zákona a řídí se vyhláškou o zájmovém vzdělávání²⁷ ve znění pozdějších předpisů.²⁸ Zakládány jsou buď jako součást škol, nebo jako samostatné zařízení. Pokud jsou zájmová zařízení organizována při škole, pak jsou řízena ředitelem školy, který určí vedoucího vychovatele. Vedoucí vychovatel je s ostatními vychovateli členem pedagogické rady školy, která je poradním orgánem ředitele školy. Jestliže školní družiny pracují jako samostatné zařízení, stojí v čele zařízení ředitel a jeho poradním orgánem je pedagogická rada složená z vychovatelů.²⁹

Povinností každého ředitele je vydat vnitřní řád, jenž stanovuje pravidla provozu zařízení. Vnitřní řád vychází z místních podmínek a je závazný pro pedagogické pracovníky, účastníky činnosti ŠD i pro rodiče účastníků.³⁰ Podle Heřmanové a Macka vnitřní řád obsahuje

- a) „*podrobnosti k výkonu práv a povinností dětí, žáků, studentů a jejich zákonných zástupců ve školském zařízení a podrobnosti o pravidlech vzájemných vztahů s pedagogickými pracovníky,*
- b) *provoz a vnitřní režim školského zařízení,*
- c) *podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí,*
- d) *podmínky zacházení s majetkem školského zařízení ze strany dětí, žáků a studentů,*
- e) *způsob evidence účastníků pro jednotlivé formy vzdělávání“.*³¹

Vnitřní řád je zveřejňován na přístupném místě v prostorách zařízení. Jsou s ním prokazatelně seznámeni zaměstnanci, žáci, studenti a o jeho vydání i obsahu jsou informováni zákonní zástupci nezletilých dětí a žáků.³²

²⁷ Vyhláška č. 74 ze dne 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 509–511. Dostupná také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-74>.

²⁸ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 10.

²⁹ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 116.

³⁰ Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262–10324. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

³¹ HEŘMANOVÁ, Jana a Milan MACEK. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. V Praze: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Odbor pro mládež, 2009. ISBN 978-80-86784-77-9. s. 15.

³² Tamtéž, s. 15.

1.5 Prostředí, prostory a materiální vybavení

Pro úspěšné působení musí ŠD volit nejen vhodné činnosti,³³ ale mít i odpovídající prostředí a materiální vybavení³⁴.

Prostor školní družiny by měl být členitý, aby vzbuzoval pocit bezpečí a radosti; umožňoval jak soukromí, tak možnost k činnosti ve skupinách; poskytoval příležitost k odpočinku a podněcoval organizované nebo spontánní vzdělávací, zájmové či hravé aktivity. Ke splnění těchto podmínek je důležité prostor ŠD situovat následovně. Část místnosti musí být vyhrazena kobercem pro hraní na podlaze. Pro zájmové a rukodělné činnosti by pro žáky sloužila část se stolky a židličkami uspořádanými tak, aby na sebe viděli a při činnostech mohli mezi sebou komunikovat. Ostatní nábytek (skříň, katedra...) by neměl zabírat prostor, který by mohl sloužit pro pohyb a činnost žáků.³⁵ Špatné členění prostoru může vést k nadměrnému hluku, nedostatku klidu, intimity a neosobnosti prostředí, což působí na psychiku člověka škodlivě. Důležité je dbát i na volbu nábytku, barev stěn a dalších doplňků.³⁶

Úroveň materiálního vybavení a prostorového zabezpečení je v jednotlivých školních družinách velmi odlišná.³⁷ Ve vybavení můžeme nalézt nabídku stolních her a stavebnic, které jsou žákům během pobytu ve ŠD k dispozici. Pro výtvarné činnosti je zařízení vybaveno tabulí na kreslení, sadami pastelek, čtvrtkami, barevnými papíry, ale i jinými papíry (plakáty, noviny, časopisy na rozstříhání) na výrobu koláží, frotáží a jiné techniky. Do výbavy patří rovněž sada štětců, lepidla, nůžky se zaoblenými hranami atd. Pro rozvoj čtenářských dovedností jsou pro žáky k dispozici dětské časopisy a knihy. K vybavení patří i hudební nástroje (kytara, zobcová flétna, Orffovy nástroje, klavír či elektrické klávesy), jimiž může vychovatel podněcovat a doprovázet pěvecké či hudebně pohybové aktivity žáků. Pro venkovní tělovýchovné aktivity ŠD disponují sportovním náčiním – např. míči, švihadly, gymnastickými obručemi atd. Ve vybavení na ven můžeme objevit i koloběžky a mobilní vybavení (značky a semaforey) pro dopravní

³³ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 41.

³⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 66.

³⁵ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 41-42.

³⁶ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 66.

³⁷ Tamtéž, s. 67.

výchovu. ŠD bývá vybavená rovněž televizory, počítači a jinou elektronikou. Další vybavení najdeme ve školních družinách podle místních podmínek.³⁸

Značkou dobré ŠD je i (mobilní) výzdoba, která je převážně tvořena dětmi a je během školního roku obměňována.³⁹

Podle Pávkové a kolektivu lze materiální vybavení „... posuzovat z hlediska pedagogického, psychologického a hygienického“.⁴⁰ Pedagogické, psychologické a hygienické požadavky na prostředí a materiální vybavení spolu souvisejí a navzájem se prolínají. Jestliže prostředí vyhovuje psychice žáků, tak se vytváří předpoklad ke zdárnému pedagogickému působení vychovatele. Požadavky na hygienu se netýkají jen dodržování čistoty a pořádku, správného osvětlení, odpovídajícího nábytku a vybavení snižující hluchnost, ale zahrnují i oblast psychohygieny.⁴¹

1.6 Pedagogická dokumentace

Dokumentaci související s pedagogickým procesem stanovuje §28 školského zákona. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání mají dle výše uvedeného zákona vést tuto pedagogickou dokumentaci:

- 1) „rozhodnutí o zápisu do školského rejstříku a o jeho změnách a doklady uvedené v §147 školského zákona,
- 2) evidenci dětí, žáků nebo studentů
- 3) doklady o přijímání dětí, žáků, studentů a uchazečů ke vzdělávání, o průběhu vzdělávání a jeho ukončování,
- 4) školní vzdělávací program,
- 5) vnitřní řád,
- 6) knihu úrazů a záznamy o úrazech dětí, žáků, studentů, popřípadě lékařské posudky,
- 7) protokoly a záznamy o provedených kontrolách a inspekční zprávy,
- 8) personální a mzdovou dokumentaci, hospodářskou dokumentaci a účetní evidenci podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů,

³⁸ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 43.

³⁹ Tamtéž, s. 42.

⁴⁰ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 66.

⁴¹ Tamtéž, s. 67.

9) *další dokumentaci stanovenou zvláštními právními předpisy*“.⁴²

Pedagogická dokumentace, která je vedena školskými zařízeními, je v porovnání s pedagogickou dokumentací vedenou školami výrazně menší. Právnícká osoba, jež vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání, vede mimo pedagogické dokumentace také nepedagogickou dokumentaci (zákon o požární ochraně, vyhláška o požární prevenci atd.).⁴³

1.7 Činnost ve školní družině

Činnost ve školní družině navazuje specifickým způsobem na vzdělávací činnost základních a jiných škol, ale nejedná se o přímé pokračování vyučování a ani o jeho náhradu. Plán činností je sestavován tak, aby splňoval požadavky duševní hygieny (střídání klidných a pohybově náročných činností, práce a odpočinku, organizovaných a spontánních aktivit). Zároveň je nutné, aby režim dne vyhovoval potřebám a zájmům dětí a respektoval jejich věkové zvláštnosti.⁴⁴

Ve ŠD se především uskutečňují činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové a sebeobslužné, ale také činnosti veřejně prospěšné a příprava na vyučování.⁴⁵ Odpočinkové činnosti nechápeme pouze jako klidové činnosti na lůžku či koberci, které se do režimu dne zařazují po obědě nebo ráno před vyučováním, ale funkci této činnosti mohou plnit stolní nebo námětové hry, poslech předčítání či jiné klidné zájmové aktivity. Zařazení odpočinkové činnosti je velmi důležité. Důležité jsou také rekreační činnosti, jež slouží k regeneraci sil. Probíhají formou organizovaných či spontánních pohybových aktivit realizovaných převážně venku.⁴⁶ Uspokojovat, zkulturovat a rozvíjet osobnosti žáků pomáhají zájmové činnosti.⁴⁷ Ve ŠD se děti setkávají se základními druhy zájmových činností,⁴⁸ které se dělí podle jejich obsahu⁴⁹. Jedná se

⁴² Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262–10324. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

⁴³ HEŘMANOVÁ, Jana a Milan MACEK. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. V Praze: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Odbor pro mládež, 2009. ISBN 978-80-86784-77-9. s. 37.

⁴⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 114.

⁴⁵ Tamtéž, s. 114.

⁴⁶ PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 16.

⁴⁷ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 114.

⁴⁸ Tamtéž, s. 115.

⁴⁹ Tamtéž, s. 93.

o zájmové činnosti společenskovední; pracovně-technické; přírodovědné-ekologické; estetickovýchovné; tělovýchovné, sportovní a turistické.⁵⁰ V rámci činností sebeobslužných si žáci upevňují hygienické a kulturní návyky. Pomocí veřejně prospěšných činností jsou žáci vedeni k přiměřenému podílení se na dobrovolné práci a k tvorbě i ochraně životního prostředí. Součástí těchto činností je i jejich spolupráce na úpravě prostor ŠD, pomoc menším dětem nebo starším lidem, účast na zvelebování obce atd. Jako činnost ve školní družině se dá považovat i příprava na vyučování.⁵¹ Příprava může mít podobu vypracovávání domácích úkolů, zábavné procvičování učiva formou didaktických her nebo získávání dalších poznatků při praktických aktivitách (např. vycházkách, práci s knihou, časopisy, a počítači).⁵²

Z časových důvodů není možné všechny výše uvedené činnosti zařadit do jednoho dne, ale výhodou je, že se některé činnosti prolínají. Nicméně činnosti odpočinkové a rekreační by neměly v průběhu dne chybět.⁵³

V práci ŠD je kladen důraz na aktivní účast žáků ve všech fázích činností. Vychovatel vede děti k samostatnému přemýšlení nad obsahem činnosti, přijímá jejich návrhy a diskutuje o nich. Snaží se, aby se žáci aktivně a tvořivě projevovali při přípravě, organizaci, vlastní akci a hodnocení činnosti. Jeho poslání proto spočívá v povzbuzování a rozvíjení samostatnosti, iniciativy žáků i jejich zájmu o dění ve ŠD.⁵⁴

1.8 Estetickovýchovné zájmové činnosti ve školní družině

Pávková a kolektiv se v publikaci *Pedagogika volného času* zmiňují, že se ve školní družině uskutečňují estetickovýchovné zájmové činnosti, do nichž spadají zájmové činnosti hudební. Mezi hudebně zájmové činnosti můžeme zařadit sborový a sólový zpěv; hudební, hudebně-pohybové a taneční hry; hry se zpěvy; tanec; cvičení při hudbě; hru na dětské nástroje (Orffovy nebo vlastnoručně vyrobené nástroje); hru na hudební nástroje; poslech hudby (reprodukovaná hudba, vystoupení žáků, koncerty) nebo získávání poznatků o hudebních umělcích (přednášky, práce s literaturou, návštěva míst spojených s životem hudebníků). Do estetickovýchovné zájmové činnosti patří kromě

⁵⁰ Tamtéž, s. 93.

⁵¹ Tamtéž, s. 115.

⁵² PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3. s. 17.

⁵³ PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6. s. 115.

⁵⁴ Tamtéž, s. 115.

hudebně zájmových činností, které rozvíjejí primárně hudební a hudebně-pohybový projev, i zájmové činnosti výtvarné a literárně-dramatické.⁵⁵

Estetická výchova nerozvíjí pouze estetické kvality osobnosti, ale zdokonaluje smyslové vnímání, podporuje rozvoj interpretativní a tvořivé schopnosti, rozšiřuje poznání a obohacuje sociální a kulturní chování.⁵⁶ V případě, že hledáme nejvhodnější (obsahovou) náplň uměleckých aktivit ve volném čase, je možné využít výchovnou potenci, jež je skryta v integraci nebo koordinaci několika druhů umění. Na rozdíl od učitelů hudební, výtvarné nebo literární výchovy není pedagog volného času při využívání různých druhů umění omezován formálními hledisky. Volnost mu umožňuje vnést do své práce novou (nedoceněnou) dimenzi.⁵⁷

Podle Spousty musíme umění (které se realizuje také skrze umělecké aktivity – pozn. aut.) „...učinít základem výchovy...“.⁵⁸ Umění podle něj v životě člověka plní řadu rozmanitých funkcí.⁵⁹ Jednotlivé funkce se často prolínají, plynule přecházejí jedna v druhou nebo se stávají nutnou podmínkou pro uplatnění jiných funkcí. V publikaci *Krása, umění a výchova* nalezneme funkce umění rozdělené do čtyř bloků.⁶⁰ Do bloků, jež dostaly názvy – bazální, formativní, terapeutické a rekreační funkce umění.⁶¹ Nás bude nejvíce zajímat blok bazální funkce umění. V bazální skupině funkcí se nachází estetická, komunikativní, informativní, kognitivní a petrifikační funkce. Všechny tyto funkce reflektují smysl a poslání umění a zároveň jsou základem pro všechny ostatní funkce.⁶²

Obraz, knihu, divadelní hru nebo hudební dílo je možné prožít jen na základě zkušeností, prožitků a dovedností, které získáváme v průběhu celého života. Proto je důležité, abychom svůj volný čas věnovali už od dětství hodnotným aktivitám. Takovéto činnosti zpestřují náš život a zbavují nás nudy, nespokojenosti či špatné nálady.⁶³

⁵⁵ Tamtéž, s. 96.

⁵⁶ SPOUSTA, Vladimír. *Krása, umění a výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1196-3. s. 42.

⁵⁷ SPOUSTA, Vladimír et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase: kultura a umění ve výchově*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1275-7. s. 40.

⁵⁸ SPOUSTA, Vladimír. *Krása, umění a výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1196-3. s. 30.

⁵⁹ Tamtéž, s. 52.

⁶⁰ Tamtéž, s. 53.

⁶¹ Tamtéž, s. 55.

⁶² Tamtéž, s. 54.

⁶³ SPOUSTA, Vladimír et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase: kultura a umění ve výchově*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1275-7. s. 13.

Okruhy estetickovýchovné činnosti by měly být zařazovány rovnoměrně, aby účastníci měli dostatek různorodých uměnovýchovných podnětů.

Kvalitativní úroveň hudební činnosti spadající do estetickovýchovných zájmových činností je podle Sedláka a Váňové spojována s výkonem a výkonovou motivací. Slabá úroveň motivace od vychovatele způsobuje malou snahu o kvalitní hudební projev a příliš silná pak může způsobit nezvládnutelné vzrušení a porušení koordinace pohybu těla. Zdařilý výkon přináší zážitek úspěchu, posiluje jedincovo sebevědomí, aspirace či důvěru ve vlastní výkonnost a vede jej k opakovanému provozování hudebních činností.⁶⁴

1.9 Potřebnost návrhu metodického balíčku

Již výše bylo zmíněno, že ve školní družině se uskutečňuje vzdělávání, které označujeme jako zájmové. Pro vzdělávání platí, že se jedná o procesuální stránku vzdělání, při níž dochází k osvojování určitých vědomostí, dovedností mj. i estetických a morálních hodnot.⁶⁵

Důležitou složkou vzdělání je obsah. Zdrojem vzdělávacího obsahu jsou různé sféry společenského života. Těmito sférami jsou podle Skalkové: „...*oblast vědy a její metody, technika, filozofie, náboženství, umění, péče o tělesnou kulturu a zdraví, pracovní činnosti a praktické zkušenosti*“.⁶⁶ Na základě současného směřování vývojových tendencí vzdělání dochází, co se týče umění, k posílení jeho významu. Problematika vztahů umění a vzdělání i role umění a estetické výchovy ve vzdělávání tímto nabývá nových rozměrů, což dle Skalkové „...*povede k novému propracování vztahů a vzájemného doplňování vědeckého a estetického osvojování skutečnosti*...“.⁶⁷ Nejen na tuto skutečnost autorka projektu zareagovala vypracováním metodického balíčku, který najdeme v druhé části této práce.

Tento balíček je koncipován jako univerzální sborník hudební zájmové činnosti. K jeho vytvoření ji především vedla vlastní zkušenost. Od ledna 2019 do prosince 2020 působila jako školní asistentka ve ŠD, což ji umožnilo být delší dobu součástí provozu jednoho z těchto zařízení. Školní družina, v níž autorka působila, měla osm oddělení. Skladba pedagogických pracovníků, z pohledu délky praxe v oboru a dosaženého

⁶⁴ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2. s. 49.

⁶⁵ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s. 27.

⁶⁶ Tamtéž, s. 29.

⁶⁷ Tamtéž, s. 59.

pedagogického vzdělání, byla pestrá. V zařízení působili jak pedagogové s vysokoškolským vzděláním a minimální praxí, tak vychovatelky se středním vzděláním a praxí 25 let a výše. Během působení v tomto zařízení autorka vyzorovala, i přes rozmanité složení skupiny vychovatelek, že dochází k opomíjení hudebních činností. ŠD častěji uplatňuje z estetickovýchovných zájmových činností aktivity výtvarného a tanečního charakteru, protože nevyžadují značně rozvinuté schopnosti a dovednosti vychovatele. Cílem balíčku je dát příležitost vychovatelům posílit hudební činnost ve školní družině. Výhodou pro ně může být, že tyto hudební aktivity nejsou složité na realizaci a vychovatelé nepotřebují speciální školení. Za hlavní principy sborníku lze považovat nenáročnost přípravy a realizace, nízkonákladovost a různorodost tématu. Příprava hudebních aktivit netrvá příliš dlouho a zrealizovat je dokáže hudebně proškolený i neproškolený vychovatel. Pomůcky, které jsou potřebné k provedení, si lze většinou opatřit bez vysokých finančních nákladů, jelikož jsou buď součástí vybavení ŠD, nebo jejich pořízení nepřevyšuje částku tří tisíc korun českých. S pomůckami se seznámíme v tabulce, jež je přiložená níže. Z důvodu tematické různorodosti balíčku máme možnost zařadit hudební aktivity kdykoliv během školního roku. Za zmínku také stojí, že aktivity byly vybírány tak, aby účastníci nebyli omezováni jejich nezkušeností v oblasti trivía.

1.9.1 Tabulka pomůcek

Tabulka obsahuje soupis pomůcek rozdělených do tří kategorií nezbytných pro uskutečnění aktivit. V první kategorii najdeme pomůcky, které bývají součástí vybavení ŠD nebo školy. Pomůcky z druhé kategorie je možno opatřit bez výdajů, poněvadž si je vytvoříme prostřednictvím vybavení ŠD. V poslední kategorii jsou sepsány pomůcky, které se běžně v ŠD nenacházejí. Celková částka, již bychom při přípravě projektu do pomůcek zainvestovali, je uvedena ve spodní části tabulky.

Pomůcky součástí vybavení ŠD nebo školy:	<ul style="list-style-type: none"> - hudební nástroj (klavír, klávesy, kytara atd.) - audiovizuální a jiná technika (PC, tiskárna, reproduktory, televizní obrazovka, přenosný přehrávač) - nábytek (židle, stoly...) - polštáře - výtvarné a kancelářské potřeby (kancelářský papír, tvrdé papíry formátu A1, A2, A3, A4 nebo A5; lepidla; nůžky;
---	---

	<p>kancelářská sešíváčka; fixy; krycí barvy; pastely; igelitové ubrusy; nádoby na vodu; štětce)</p> <ul style="list-style-type: none"> - časopis - stolní kalendář - míčky - Orffovy nástroje - krabice - předměty do Karkulčiného košíku <ul style="list-style-type: none"> ○ kapr (sada figurek zvířat) ○ víno (sada potravin do dětské kuchyňky) ○ salám (sada potravin do dětské kuchyňky) ○ bábovka (sada potravin do dětské kuchyňky) ○ hruška (sada potravin do dětské kuchyňky) ○ obvaz sterilní (lékárnička)
<p>Opatření pomůcek bez výdajů:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - notový zápis lidových písní nebo jejich nahrávky - orchestrální nahrávky - obrázky lidových hudebních nástrojů - text básně Trychtýře - grafická partitura (viz. příloha) - pexesové kartičky (viz. příloha) - tabulka pro variantu aktivity Hudební pexeso (viz. příloha) - kartičky s čísly pro variantu aktivity Hudební pexeso (viz. příloha)
<p>Pořízení pomůcek s výdaji + pořizovací cena:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - netradiční hudební nástroje <ul style="list-style-type: none"> ○ sypký materiál <ul style="list-style-type: none"> ▪ rýže ... 20 Kč ▪ Luštěniny ... 10 Kč ▪ zrní pro ptáky ... 50 Kč ▪ mák ... 50 Kč ▪ drobné kamínky ... 0 Kč ○ roličky od toalet. papíru (30 ks; balení 10 ks = 85 Kč) ... 255 Kč ○ barevné lepicí pásy (3 barvy) ... 120 Kč

	<ul style="list-style-type: none"> ○ nafukovací balóanky (50 ks) ... 100 Kč - předměty do Karkulčiného košíku <ul style="list-style-type: none"> ○ šiška (2x) ... 0 Kč ○ mýdlo (tuhé, 2x) ... 40 Kč ○ umělé kytky (2 ks) ... 40 Kč ○ klubko vlny (2 ks) ... 60 Kč - košíky (2 ks) ... 400 Kč - látky (3 m) ... 450 Kč - trojcípé šátky (30 ks) ... 1 200 Kč
Celková cena za pomůcky:	2 795 Kč

2 METODICKÝ BALÍČEK HUDEBNÍ ZÁJMOMÉ ČINNOSTI PRO ŠKOLNÍ DRUŽINU

Tuto část závěrečné práce využijí v praxi vychovatelé školních družin. Jedná se o sbírku 26 hudebních aktivit, které je možné zařadit do estetickovýchovné činnosti. Hudební aktivity jsou rozděleny do kategorií vycházejících z dělení Hudební výchovy vzdělávací oblasti pro 1. stupeň popsané v RVP ZV⁶⁸. Aktivity by měl zvládnout realizovat vychovatel hudebník i nehudebník. Sbírka je doplněna o hry s hlasem a pohybové motivace před vokální činností i o aktivity na reflexi činnosti.

Hudební aktivity můžeme vykonávat postupně buď dle seznamu, nebo jak uznáme za vhodné (podle tématu měsíce v ročním plánu ŠD). Pro jak staré děti je aktivita určena se dozvíme v úvodu jejího popisu. Časová náročnost uvedená u aktivity je orientační a měli bychom počítat s časovou prodlevou. Ve sbírce najdeme i aktivity, které nemají doplněnou citaci jejich zdroje. Tyto aktivity zformulovala autorka závěrečné práce na základě vlastních hudebních znalostí a zkušeností.

2.1 Vokální činnosti

Součástí první kategorie činností jsou aktivity se zaměřením na pěvecký a mluvní projev. Na konci sborníku najdeme ukázky her a motivací, jejichž pomocí můžeme připravit děti na vokální činnost.

➤ Hudební nástroje v lidové písni

Cíl: seznámit se s prvky lidové hudby a naučit se či zopakovat lidovou píseň; rozvíjet (pěvecký) projev a vzájemné naslouchání; uvědomit si nesnadný osud českých muzikantů v historii a poznat některé hudební nástroje

Organizační forma: hromadná

Věk: 6-8 let

Časová náročnost: 40 minut

Pomůcky: píseň Já jsem muzikant, hudební nástroj nebo nahrávka písňe a audio(vizuální) technika, obrázky lidových hudebních nástrojů

Popis aktivity: V první části aktivity se s dětmi rozdýcháme, rozmluvíme a naučíme (přezpíváme) píseň Já jsem muzikant. Pokud má vychovatel možnost, může zpěv

⁶⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2017. s. 164. [cit. 2020-10-26]. Dostupné z <https://www.msmt.cz/file/41216/>.

doprovázet hrou na klavír či kytaru, nebo si předem vyhledá nahrávku písně a pustí pomocí audio(vizuální) techniky.

Ve druhé části si s dětmi prodiskutujeme přísloví „Co Čech to muzikant“. Popovídáme si o putování českých muzikantů v dávných dobách po světě, o jejich životy a těžkém osudu, ale také známých hudebních osobnostech naší krajiny. (V minulosti se Čechy nazývaly konzervatoři Evropy. Na proslulosti Čech měli podíl známé hudební osobnosti a skladatelé např. Josef Mysliveček, Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Bohuslav Martinů, Leoš Janáček, Ema Destinová, Jaroslav Ježek a spousta dalších. I mnoho neprosravených šikovných muzikantů cestovalo Evropou a dělalo dobré jméno české krajině svojí tvorbou. Jak svízelný byl život obyčejných muzikantů, můžeme objasnit na životním osudu hudebníka, pedagoga a spisovatele Jana Jakuba Ryby.) Na závěr rozhovoru se děti zeptáme, jaké mají zkušenosti s hudbou (zda hrají na nějaký hudební nástroj nebo zpívají, navštěvují koncerty nebo jakou poslouchají hudbu atd.).

Ve třetí části aktivity děti seznámíme s hudebními nástroji, které se často užívají k hudebnímu doprovodu lidové hudby (např. klarinet, cimbál, housle, dudy, kontrabas, trubka, buben...). Můžeme si ukázat jejich obrázky, říct, z jakých materiálů se vyrábí, nebo si pomocí audio(vizuální) techniky a internetového serveru YouTube poslechnout, jaký mají zvuk.

Rizika: zdrženlivost dětí v diskusi.⁶⁹

➤ **Město, kde žijeme**

Cíl: uvědomit si (kulturní, společenský) význam svého bydliště; seznámit se s vývojem bydlení v dějinách až po současnost; naučit se či zopakovat lidovou píseň; rozvíjet (pěvecký) projev a vzájemné naslouchání

Organizační forma: hromadná

Věk: 6-8 let

Časová náročnost: 30 minut

Pomůcky: píseň Já jsem z Kutné hory, hudební nástroj nebo nahrávka písně a audio(vizuální) technika

Popis aktivity: V první části aktivity se s dětmi rozdýcháme, rozmluvíme a naučíme (přezpíváme) píseň Já jsem z Kutné Hory. Pokud má vychovatel možnost, může zpěv

⁶⁹ MACHATÝ, Radek. *Zpíváme si: [praktické tipy a náměty pro 1. stupeň ZŠ]*. Praha: Raabe, c2012, 1 sv. (různé stránkování). Náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ II., 4. ISBN 978-80-87553-35-0. Písničkový den I., s. 8.

doprovázet hrou na klavír či kytaru, nebo si předem vyhledá nahrávku písně a pustí pomocí audio(vizuální) techniky. Pro zpestření činnosti vychovatel předem připraví i jiné názvy měst, k nimž vymyslí případné rýmy, a vytvoří tak novou sloku písně Já jsem z Kutné Hory. Rýmy by měly být vtipné. Ve sloce by se měl objevit nejen název města a rým dle melodie, ale také symbol, který je pro město typický. Př.: Já jsem z Olomouce, z Olomouce, z Olomouce jsem, mám rád malé tvarůžky, nesu jich dva baťůžky...

Ve druhé části následuje diskuse, co víme o obci, v níž žijeme (v čem je výjimečná, jaká je její historie, co bychom na ní změnili atd.).

Otázky do diskuse:

- Proč se předkové usadili na území, kde vznikla naše obec?
- Víte, jak vypadala naše obec v průběhu historie?
- Proč někdo bydlí raději na vesnici nebo ve městě?
- Víš, proč se naše obec jmenuje tak, jak se jmenuje?

Rizika: zdrženlivost dětí v diskusi.⁷⁰

➤ Na babičku

Cíl: rozvíjet sociální dovednosti, orientaci v prostoru bez zrakové kontroly, spolupráci mezi dětmi a pěvecký projev

Organizační forma: skupinová

Věk: 9-11 let

Časová náročnost: 25 minut

Pomůcky: šátek, židle

Popis aktivity: Jednomu hráči zavážeme šátkem oči. Ostatní hráči si vezmou židle a posadí se do kruhu (trochu dál od sebe) kolem něj. Hráč se zavázanýma očima začne chodit po kruhu. Po chvíli chození se někomu posadí na klín a řekne: Babičko, zazpívej mi! Oslovená babička hráče se zavázanýma očima pohladí, pohoupe a zazpívá mu (úryvek ukolébavky nebo jiné pomalé písně). Jakmile dozpívá, hráč na klíně zkouší uhádnout (hráčovo) babiččino jméno. Má jenom jeden pokus. Řekne-li jméno správně, babička ho nahradí. Pokud se splete, šátek si ponechá a vydá se hledat jinou babičku.

Rizika: ztráta klidu, který je ke hře zapotřebí; nervozita dětí v situaci, kdy mají začít zpívat.⁷¹

⁷⁰ Tamtéž, Písničkový den II., s. 8.

⁷¹ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6. s. 157.

➤ Na toulavé noty

Cíl: rozvíjet hravost a spolupráci; děti pohybově uvolnit a hlasově odvázat; rozvíjet orientaci v prostoru bez zrakové kontroly; seznámit děti s pojmy hudební nauky

Organizační forma: skupinová

Věk: 6-10 let

Časová náročnost: 20 minut

Pomůcky: šátky pro hráče

Popis aktivity: Všem hráčům zavážeme oči. Stávají se notami. Vychovatel dotekem určí toho, kdo bude houslovým klíčem. Houslový klíč si šátek sejme a postaví se v tichosti někam stranou. Tam zůstane stát tiše po celou dobu hry. Noty se zavázanýma očima na znamení začnou volně chodit prostorem. Přitom si broukají nebo zpívají a hledají houslový klíč. Ten poznají podle toho, že jako jediný mlčí (nebrouká si, nezpívá). Zatím co, když se potká nota s notou, každá slyší tu druhou zpívat. Najde-li některá nota houslový klíč, přitiskne se k němu bokem a utichne. Může si sundat šátek a pozorovat, jak ostatní noty bloudí. Postupně se okolo houslového klíče seskupí úplně všechny noty. V tomto okamžiku hra končí.

Rizika: ztráta klidu, který je ke hře zapotřebí.⁷²

➤ Říkáme si spolu

Cíl: rozvíjet mluvní projev, improvizaci, koncentraci, rytmus a vzájemné naslouchání; procvičovat práci s výrazem během mluvního (pěveckého) projevu

Organizační forma: skupinová

Věk: 8-11 let

Časová náročnost: 25 minut

Pomůcky: text básně **Trychtýře**

Popis aktivity: Tištěný text básně rozdáme dětem k přečtení. Text básně **Trychtýře:**

Dva trychtýře jdou noční tmou.
Těl jejich úzkou skulinou
proudí jas luny
klidně, stále
na cestu
lesem
a t.
d.⁷³

⁷² Tamtéž, s. 130.

⁷³ MORGENSTERN, Christian, GRÖGEROVÁ, Bohumila a Josef HIRŠAL, ed. *Beránek měsíc*. 2. vyd. Přeložil Josef HIRŠAL. Praha: Odeon, 1990. ISBN 8020701435. s. 33.

Dle potřeby si jej společně projdeme. Následně dětem sdělíme, jak budeme s textem pracovat, a co bude jejich úkolem. Úkolem bude realizovat báseň různým způsobem.

Úkoly:

1. báseň společně přeříkáme ve stejném tempu
2. sólista a skupina – sólista jednotlivé verše básně předříkává a skupina po něm opakuje
3. střídavě ve skupinách – každá skupina přečte jeden verš podle předem určeného pořadí
4. ve 2 skupinách jako kánon; rychlost a nástup určuje vychovatel jasným gestem
5. ve 3 skupinách jako tříhlasý kánon; rychlost a nástupy určuje vychovatel jasným gestem a všichni se snaží udržovat stejné tempo
6. individuálně jako kánon – jednotliví hráči nastupují libovolně, všichni se snaží udržovat stejné tempo
7. všechny úkoly můžeme obohatit o práci s tempem – hráč si zvolí tempo bez ohledu na ostatní hráče (pomalu, rychle, průběžně mění tempo...), dynamikou (pp, p, mf, f, ff, cresc., decresc.), intonací (poloha hlasu: vysoká – střední – nízká, skoky, glissanda) a výrazem (smutně, vesele, ospale, živě, otráveně, nadšeně atd.)

Každý z uvedených úkolů postupně několikrát zopakujeme, abychom dali dětem prostor pro porozumění a osvojení činnosti.

Varianta:

- Jednotlivé úkoly můžeme provádět střídavě jen s první polovinou skupiny. Druhá polovina by naslouchala a hledala další možnosti a varianty interpretace.

Rizika: problém s udržením tempa, posměch, ztráta klidu a koncentrace.⁷⁴

2.2 Hudebně dramatické činnosti

V této podkapitole můžeme najít ukázkou aktivit, ve kterých se spojuje hudební činnost s literárně-dramatickou činností.

➤ Ach, není tu, není

Cíl: rozvíjet pěvecký, mluvní a pohybový projev; naučit rozebírat text a zamýšlet se nad ním; uvědomit si, co nás v životě těší nebo netěší

⁷⁴ MEDEK, Ivo, Jaromír SYNEK a Vít ZOUHAR. *Composing in the classroom: Different Hearing: experiences in Czech music education*. Přeložil Hilda HEARNE. Brno: Janáček Academy of Music and Performing Arts, 2014. ISBN 978-80-7460-065-4. s. 108.

Organizační forma: hromadná

Věk: 8-10 let

Časová náročnost: 45 minut

Pomůcky: píseň Ach, není tu, není, hudební nástroj nebo nahrávka písně a audio(vizuální) technika

Popis aktivity: V první části aktivity se s dětmi rozdýcháme, rozmluvíme a zazpíváme si píseň Ach, není tu, není. V druhé části si nahlas zopakujeme text písně a probereme s dětmi, o čem píseň pojednává, které postavy se účastní děje, kdo by mohl být autorem písně atd. Ve třetí části sehraje etudy související s tématem písně. Představíme si činnost, jež nás nejvíc těší (jíst, pít, spát, sportovat apod.) a postupně ji každý předvádí druhým jako pantomimickou hádanku. Stejně tak si představíme a pantomimicky znázorníme činnost, která nás netěší.

Rizika: zdrženlivost dětí při rozboru písně a pantomimického vyjadřování.⁷⁵

➤ **Byla cesta**

Cíl: rozvíjet pěvecký i mluvní projev; naučit se rozebírat text a zamýšlet se nad ním; nabýt informace týkající se vánočních svátků a zimy, jako ročního období; vyzkoušet si výtvarně znázornit příběh

Organizační forma: hromadná

Věk: 9-11 let

Časová náročnost: 45 minut

Pomůcky: píseň Byla cesta, hudební nástroj nebo nahrávka písně a audio(vizuální) technika, bílé tvrdé papíry formátu A3

Popis aktivity: V první části aktivity se s dětmi rozdýcháme, rozmluvíme a zazpíváme si píseň Byla cesta. V druhé části si nahlas zopakujeme text písně a probereme s dětmi, o čem píseň pojednává, které postavy se účastní děje, kdo by mohl být autorem písně atd. Ve třetí části si děj písně předvedeme pomocí metody hraní rolí. Vybereme tři skupiny po třech dětech. Dvě děti z každé skupiny se stanou hlavními postavami příběhu – pannou Marií a Alžbětou. Třetí dítě ze skupin se stává vypravěčem, který bude provázet příběhem dle slok. Takže budeme mít tři Marie, tři Alžběty a tři vypravěče. Každé skupině přidělíme tři po sobě jdoucí sloky. Všem skupinám dáme čas na společnou přípravu. Potom svoji připravenou část písně předvedou ostatním dětem.

⁷⁵ BUREŠOVÁ, Věra, Zdeněk ŠIMANOVSKÝ a Alena TICHÁ. *Písničky a jejich dramatizace*. Ilustroval Josef PALEČEK. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-477-X. s. 44.

Varianta:

- Ke třetí části můžeme dle našich časových možností připojit i tuto činnost. Rozdáme dětem bílé tvrdé papíry formátu A3 a zadáme jim úkol. Jejich úkolem bude nakreslit komiks s příběhem Panny Marie a Alžběty.

Rizika: zdrženlivost dětí při rozboru písně, debatě a metodě hraní rolí.⁷⁶

➤ **Měsíček svítí**

Cíl: rozvíjet fantazii a pěvecký i mluvní projev; naučit se rozebírat text a zamýšlet se nad ním; vyzkoušet si improvizovat

Organizační forma: hromadná

Věk: 8-11 let

Časová náročnost: 45 minut

Pomůcky: píseň Měsíček svítí, hudební nástroj nebo nahrávka písně a audio(vizuální) technika

Popis aktivity: V první části aktivity se s dětmi rozdýcháme, rozmluvíme a zazpíváme si píseň Měsíček svítí. V druhé části si nahlas zopakujeme text písně a probereme s dětmi, o čem píseň pojednává, které postavy se účastní děje, kdo by mohl být autorem písně atd. Ve třetí části vyvoláme debatu otázkami: Kdo už někdy někde zabloudil? A kde? (v obchodním domě, v lese atd.) Na debatu navážeme scénkou, do níž vybereme dva dobrovolníky. Ti se stanou sourozenci. Ostatní děti si vyberou, zda chtějí být pohádkovými postavami nebo lesními zvířátky. Scénka začne tím, že sourozenci bloudí ve vysokém lese. V něm potkávají různé pohádkové postavy, ptají se jich na cestu z lesa, ale nikdo ji nezná. Jeden ze sourozenců vyšplhá na strom a spatří v dálce světlo. Oba se za ním chtějí vydat, ale jsou tak unavení, že usínají na mechu a ostatní, jako hodná zvířátka, je potichu obstoupí, hladí je a broukají jim ukolébavku. Nakonec jim pomohou z lesa ven.

Rizika: zdrženlivost dětí při rozboru písně, debatě a průběhu scénky.⁷⁷

2.3 Instrumentální činnosti

Nejedná se o činnosti, ve kterých by se děti učily hrát na hudební nástroj. Tvořit hudbu můžeme hrou na tělo i na tzv. Orffovy nástroje nebo netradiční hudební nástroje

⁷⁶ Tamtéž, s. 149.

⁷⁷ Tamtéž, s. 78.

bez předchozích zkušeností. V této podkapitole najdeme i instrukce na výrobu některých netradičních nástrojů.

➤ **Interpretace grafické partitury**

Cíl: rozvíjet koncentraci, hudební cítění, hudební projev a vzájemné naslouchání; vyzkoušet si, podle čeho můžeme vytvářet hudbu a jak ji komponovat

Organizační forma: skupinová

Věk: 6-11 let

Časová náročnost: 30 minut

Pomůcky: zápis grafické partitury

Popis aktivity: Budoucí hudebníky rozdělíme do čtyř skupin. Vychovatel se stává dirigentem. Všichni mají k dispozici partituru, ve které místo not najdeme symboly. Každá skupina má svůj symbol (např. +, !, atd.). Partituru vytvoří předem vychovatel.

Všechny skupiny hráčů na tělo se domluví, jakým způsobem budou svůj symbol zvukově vyjadřovat (např. + dupnutí, ! plácnutí do stehna atd.). Nejprve skupiny jednotlivě procvičí své party grafické partitury. Poté hrají všichni společně. Průběh a tempo skladby určuje dirigent. V průběhu dalších provedeních je kladen důraz na zkvalitnění provedení skladby a obohacení o výrazové prostředky (důrazné nástupy, dynamiku...). Při soustředění se na provedení vlastních partů je velmi důležité vnímat i celkový kontext. Ukázku grafické partitury nalezneme v příloze č. 1.

Varianty:

- Při dalších opakováních skladby může užívaný zvuk jedné nebo dvou skupin nahradit hlas (vokály, syčení, brumendo) nebo hra na netradiční nástroj.
- Starší žáci mohou vytvořit partituru společně ve skupinách a navzájem si je přehrát.

Rizika: vysoká unavitelnost, problém s udržením tempa, ztráta trpělivosti a pozornosti.⁷⁸

➤ **Jak hrají?**

Cíl: rozvíjet komunikaci, koncentraci, hudební projev a dialog, vzájemné naslouchání a improvizaci

Organizační forma: skupinová

Věk: 6-11 let

⁷⁸ MEDEK, Ivo, Jaromír SYNEK a Vít ZOUHAR. *Composing in the classroom: Different Hearing: experiences in Czech music education*. Přeložil Hilda HEARNE. Brno: Janáček Academy of Music and Performing Arts, 2014. ISBN 978-80-7460-065-4. s. 125.

Časová náročnost: 25 minut

Pomůcky: Orffovy a netradiční hudební nástroje

Popis aktivity: Posadíme se na zem do kruhu. Doprostřed kruhu položíme různé Orffovy a netradiční hudební nástroje. V rámci aktivity budou mít hráči možnost si vyzkoušet, jaké zvukové možnosti mají hudební nástroje položené v kruhu; jak se na ně může hrát atd. Nejenže si hráči na hudební nástroje zahrají, ale také se naučí vzájemnému naslouchání a reagování; popřípadě se v těchto schopnostech rozvíjí.

Na začátku aktivity dostanou dva hráči v kruhu pokyn od vychovatele, ať si vyberou každý jeden nástroj a jejím prostřednictvím vedou dialog. Ostatní hráči poslouchají. Vychovatel průběžně hráče střídá, než si zahrají na nástroje všichni. Každý hráč si může vybrat jakýkoliv nástroj z kruhu.

Varianta:

- Vychovatel nevybízí hráče k dialogu, ale hráči si nástroje vybírají sami a s ostatními v kruhu improvizují. Po chvíli dialog ukončí a vrací nástroj doprostřed kruhu, aby si mohli zahrát ostatní hráči. Současně by nemělo hrát více než pět hráčů.

Rizika: ostych vybírat nástroj a zahájit dialog; narušení aktivity rozpustilým chováním hráč(e)ů.⁷⁹

2.3.1 Netradiční hudební nástroje

V úvodu podkapitoly s názvem Instrumentální činnosti bylo mj. zmíněno, že se dozvíme, jak vyrobit vybrané netradiční hudební nástroje i to, jak se na ně hraje.

➤ Chřestidlo z roličky od toaletního papíru

Cíl: rozvíjet jemnou motoriku, hudební cítění, hudební dialog a vzájemné naslouchání

Organizační forma: hromadná

Věk: 6-11 let

Časová náročnost: 30 minut

Pomůcky: kancelářská sešíváčka, nůžky, prázdné roličky od toaletního papíru, sypký materiál (rýže, luštěniny, zrní, mák, drobné kamínky...), barevné lepicí pásy

Popis aktivity: Jeden z konců roličky sevřeme k sobě a sešijeme kancelářskou sešíváčkou tak, aby se sypký materiál z roličky nevysypal. Do roličky nasypeme hrst sypkého materiálu, který máme k dispozici. Druhý doposud otevřený konec roličky

⁷⁹ Tamtéž, s. 103.

sevěre a sešijeme tak, aby byl vůči prvnímu již uzavřenému konci do kříže. Nakonec povrch roličky obmotáme barevnou lepicí páskou podle vlastní fantazie.

Způsob hry na chřestidlo je takový, že žák jej uchopí do dlaně ruky a rytmicky jím třese.

Varianta:

- Povrch roličky obmotáme barevnou lepicí páskou podle druhu sypkého materiálu (možnost využít barev při hudebním zápisu hry na chřestidlo).

Způsob hry na chřestidlo:

- Hra na chřestidlo za udávaného metra (dvoudobé nebo čtyřdobé metrum je pro zvolenou věkovou kategorii nejadekvátnější), na těžkou či lehkou dobu nebo při rytimizaci řeči.
- Hudební doprovod k lidové písni Cib, cib, cibulenka

Říkačky, které se dají využít při rytimizaci řeči, a ukázkou vlastního schématu hudebního doprovodu k lidové písni Cib, cib, cibulenka najdeme v příloze č. 2.

Rizika: zranění při práci s kancelářskou sešíváčkou a nůžkami.⁸⁰

➤ **Nafukovací ocean drum**

Cíl: rozvíjet jemnou motoriku, fantazii, hudební cítění, hudební dialog a vzájemné naslouchání

Organizační forma: hromadná

Věk: 9-11 let

Časová náročnost: 30 minut

Pomůcky: trychtýř nebo list papíru, nafukovací balónek, hrst jemného sypkého materiálu (proso, rýže atd.)

Popis aktivity: Pomocí trychtýře nebo svinutého listu papíru vsypeme hrst sypkého materiálu do nenafouklého balónku. Balónek s obsahem nafoukneme a na jeho hrdle uvážeme uzel, aby vzduch z balónku neunikal.

Způsob hry na ocean drum:

- Krouživými pohyby rozpoohybujeme sypký materiál uvnitř balónku.
- Kroužení zrychlujeme či zpomalujeme, tím dosáhneme očekávaného šumění oceánu.

⁸⁰ COUFALOVÁ, Gabriela, Ivo MEDEK a Jaromír SYNEK. *Hudební nástroje jinak: netradiční využití tradičních hudebních nástrojů a vytváření jednoduchých hudebních nástrojů : [slyšet jinak]*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2013. ISBN 978-80-7460-037-1. s. 96.

Varianty:

- Výběr různých tvarů a velikostí nafukovacích balónek (podlouhlé, srdce, čísla, písmena, postavy...).
- Experimentování při výběru sypkého materiálu a směsí.⁸¹

➤ Papírový klapač

Cíl: rozvíjet jemnou motoriku a hudební cítění

Organizační forma: hromadná

Věk: 6-10 let

Časová náročnost: 25 minut

Pomůcky: tvrdý papír formátu A4

Popis aktivity: Papírové klapače můžeme vidět v rukách fanoušků sedících v hledištích sportovišť během sportovních zápasů. Sportovní fandové si klapače často vyrábí z reklamních letáků a doprovázejí se jimi při skandování.

K výrobě tohoto netradičního nástroje budeme potřebovat pouze čtvrtku papíru. List papíru postupně překládáme v třicentimetrových prouzcích střídavě na obě strany z delší strany papíru. Složený papír nakonec přeložíme napůl.

Způsob hry na papírový klapač:

- Klapač chytíme jednou rukou za přeloženou část a volnou částí hrajeme o dlaň druhé ruky, o stehno nebo mezi dlaní a stehnem.

Varianta:

- K výrobě můžeme použít papír různé tvrdosti a velikosti (větší zvuková pestrost).⁸²

2.4 Rytmické činnosti

Rytmus je základem veškeré hudební činnosti, a proto jsou součástí tohoto sborníku i aktivity rozvíjející rytmické cítění.

➤ Dupání v kruhu I

Cíl: rozvíjet koncentraci, spolupráci a smysl pro rytmus

Organizační forma: skupinová

Věk: 7-11 let

⁸¹ Tamtéž, s. 122.

⁸² Tamtéž, s. 64.

Časová náročnost: 20 minut

Pomůcky: židle

Popis aktivity: Ze židlí utvoříme kruh. Posadíme se tak, abychom mohli dupat nohama. Nohy by měly vytvořit další kruh. Hra začíná tím, že vychovatel (dítě) dupne pravou nebo levou nohou, podle toho, jakým směrem bude chtít, aby dupání postupovalo. V případě, kdy první hráč dupne pravou nohou, další hráč po jeho pravici dupne levou nohou. Nato ten stejný hráč dupne svou pravou nohou, a posílá tak signál dalším spoluhráčům po pravé straně atd. Schéma: 1. hráč: pravá noha – 2. hráč: levá noha – 2. hráč: pravá noha – 3. hráč: levá noha... Dupání koluje po kruhu ve stejném směru i rytmu. Rytmus necháme dvakrát až třikrát oběhnout a hru ztížíme. Hráčům vysvětlíme, že mají možnost dupnout nohou dvakrát. V tomto případě obrátí směr dupání a navazuje na něj opět ten předchozí hráč, který může jako ostatní v kruhu zvolit, zda bude pokračovat ve směru, nebo jej otočí. Tempo dupání postupně zrychlujeme, zesilujeme, zeslabujeme, zpomalujeme a kombinujeme.

Varianty:

- Plácání rukama. Stejný průběh hry, akorát dupání nohama vyměníme za plácání rukama do podlahy v kleče.
- Plácání s propletenýma rukama (složitější verze). Klekneme si na podlahu; ruce natáhneme před sebe; pravou ruku natáhneme nad levou ruku spoluhráče na pravé straně; levou ruku dáme pod pravou ruku spoluhráče na levé straně a ruce položíme na zem; průběh této varianty je stejný jako ve výchozí hře.

Rizika: zranění.⁸³

➤ Ramsese

Cíl: rozvíjet soustředění, artikulaci, smysl pro rytmus a spolupráci

Organizační forma: skupinová

Věk: 7–11 let

Časová náročnost: 20 minut

Pomůcky: -žádné-

Popis aktivity: Hra Ramsese se hraje v kruhu a po každém opakování se tempo pohybů a řeči (níže uvedené) zrychluje. Kdo se splete, vypadává ze hry (odchází stranou) a kruh hráčů se zmenšuje.

⁸³ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6. s. 44.

S dětmi vytvoříme kruh a postavíme se tak, abychom rukama dosáhli na rameno spoluhráčům po levé i po pravé straně. Vychovatel předvede, jaké pohyby se během hry objevují a jaká slova se říkají. Postupně pak zapojuje do hry i všechny děti a pomůže jim si hru osvojit.

Legenda pohybů a slov:

Ram	se	se	ram	se	se	duli	duli	duli	duli	ram	se	se
1	2	3	1	2	3	4	4	4	4	1	2	3

Ararak	ju	Ararak	ju	duli	duli	duli	duli	ram	se	se
5	6	5	6	4	4	4	4	1	2	3

- na **1** klepneme prsty obou rukou na rameno suseda vlevo
- na **2** si klepneme svými prsty na hrud'
- na **3** klepneme prsty obou rukou na ramena suseda vpravo
- na **4** děláme před sebou oběma rukama pohyb, jako kdyby kočka škrábala na vrata
- na **5** zvedneme dlaně obou rukou k nebi (stropu)
- na **6** dáme ruce na stehna

Obrázek postav ve fázích pohybu hry Ramsese najdeme v příloze č. 3.

Jakmile si děti hru osvojí, uspořádáme soutěž. Aby hra byla zábavnější, zrychlujeme tempo, a za špatný pohyb hráč odchází ze hry.

Varianty:

- Děti rozdělíme do dvou skupin. Vytvoří dva kruhy. Oba kruhy nezávisle na sobě předvádí pohyby a odříkávají slova. Začít hrát hru mohou skupiny zároveň nebo jeden z kruhů hru zahájí později. Ve fázi, kdy jsou kruhy méně početné, vychovatel tleskne a děti mají za úkol vytvořit jeden kruh bez viditelného zpomalení nebo zastavení pohybů a odříkávání.
- Děti rozdělíme do dvou skupin. Vytvoří dva kruhy. Oba kruhy nezávisle na sobě předvádí pohyby a odříkávají slova. Po číslech, které jsou před hrou přiděleny dětem a při hře vyvolávány vychovatelem, děti mění svou pozici z jednoho kruhu do druhého a obráceně. Ve fázi, kdy jsou kruhy méně početné, vychovatel tleskne a děti mají za úkol vytvořit jeden kruh bez viditelného zpomalení nebo zastavení pohybů a odříkávání.

- Děti rozdělíme do dvou skupin. Vytvoří dva kruhy. Oba kruhy nezávisle na sobě předvádí pohyby a odříkávají slova. Po číslech, které jsou před hrou přiděleny dětem a při hře vyvolávány vychovatelem, děti mění svou pozici v rámci svého kruhu.

Rizika: účastníci nedokážou spojit řeč a pohyb, vysoká unavitelnost.⁸⁴

➤ **Tajný dirigent**

Cíl: rozvíjet empatii a sebeovládání, naučit děti koordinovat (rytmický) pohyb

Organizační forma: skupinová

Věk: 8-10 let

Časová náročnost: 20 minut

Pomůcky: orchestrální nahrávky, audio(vizuální) technika

Popis aktivity: Hra spočívá v tom, odhalit osobu, která ovládá pohyby celé skupiny. Za pomoci internetu nebo zvukových nosičů si připravíme do hry jakékoliv orchestrální nahrávky, které budeme přehrávat pomocí audio(vizuální) techniky. Hra začíná tím, že pošleme jednoho hráče za dveře. Ten se stává detektivem, který bude mít za úkol tajného dirigenta vypátrat. S ostatními se domluvíme, kdo bude tajný dirigent. Vysvětlíme si, jak takové dirigování vypadá a jak se snažit dirigenta neprozradit. Pustíme hudbu, ostatní hráči i s tajným dirigentem začnou dirigovat a pozveme detektiva zpět do třídy. Jediným, kdo během orchestrální skladby mění pohyby dirigování je tajný dirigent, jehož ostatní nenápadně sledují. Detektiv má během jedné až dvou minut odhalit, kdo je tajným dirigentem. Když se mu to podaří, jde odhalený hráč (tajný dirigent) za dveře a hraje se nové kolo hry. Pokud detektiv neuhádne, jde znovu za dveře.⁸⁵

➤ **Zpráva o pokladu**

Cíl: rozvíjet paměť, spolupráci, zdravou soutěživost a rytmické cítění

Organizační forma: skupinová

Věk: 7-11 let

Časová náročnost: 25 minut

Pomůcky: 2 míčky, hudební nahrávky ve 4/4 taktu, audio(vizuální) technika; pro variantu hry jsou zapotřebí jakékoliv předměty, které vychovatel najde ve ŠD po dvou kusech

⁸⁴ Tamtéž, s. 68.

⁸⁵ Tamtéž, s. 66.

Popis aktivity: Hráče rozdělíme do dvou skupin. Posadí se do dvou zástupů. Sedí čelem k vychovateli. Poslední hráč v řadě vymyslí rytmický signál. Signál by měl trvat čtyři doby. Vychovatel stojí tři metry před dětmi. V každé ruce drží jeden míček a v blízkosti má audio(vizuální) techniku, na které zapíná a vypíná hudební nahrávku. Jakmile jsou hráči připraveni, vychovatel zapne hudbu. Hudba hraje. Dojde-li k zastavení hudby, poslední hráč v řadě poklepe vymyšlený signál na záda hráče sedícího před ním. Jakmile se signál dostane přes všechny k prvnímu hráči v zástupu, první hráč vybíhá a snaží se získat míček (poklad) z ruky vychovatele dřív než soupeř.

Varianta:

- Hráči sedí ve dvou zástupech zády k vychovateli. Vychovatel má k dispozici dvakrát tři až čtyři předměty (pro oba zástupy stejné). Položí je na zem. V obou zástupech se hráči předem domluví na signálu pro každý předmět. Vychovatel v momentu, kdy jsou hráči připraveni a poslední dva hráči v zástupu se na něj dívají, zvedá dva stejné předměty nad hlavu. Hráči, kteří sedí v zástupu poslední, se na pokyn otočí zpět do směru zástupu a posílají vpřed poklepáním na záda dohodnutý signál předmětu. Mezitím vychovatel pokládá předvedené předměty zpět na zem. V momentu, kdy se signál dostane k prvnímu hráči v zástupu, tento hráč vstává a běží k vychovateli. Předmět, jehož signál k němu doputoval, zvedá nad hlavu. Vyhrává zástup, který zvedne nad hlavu správný předmět jako první.

Rizika: problém s vymyšlením čtyřdobého signálu; zapomenutí signálu v důsledku stresu; změna signálu v průběhu jeho putování.⁸⁶

2.5 Hudebně pohybové činnosti

Další základní kategorie zahrnuje aktivity, v nichž se spojuje hudba a pohyb.

➤ Hry se šátkem

Cíl: rozvíjet pozornost, empatii a fantazii; naučit děti relaxovat a odvázat se ve svých pohybech

Organizační forma: hromadná

Věk: 6-8 let

Časová náročnost: 10 minut

⁸⁶ MIKLÁNKOVÁ, Ludmila. *Kouzelné noty ve školní družině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2552-8. s. 14.

Pomůcky: šátek, audio(vizuální) technika, orchestrální nahrávky (C. Debussy: Pahorky na Anacapri; M. Ravel: Sonatina – 3. věta)

Popis aktivity: Vychovatel stojí před skupinou hráčů tak, aby na něj všichni viděli. Drží v prstech jedné ruky lehký šátek. Nejlépe za jeden jeho cíp. Za znění orchestrální nahrávky s ním dělá volné pohyby. Ostatní si představují, že jsou tímto šátkem a snaží se jeho pohyby napodobovat svým tělem. Například se kývají do stran, vpřed i vzad, dělají opakované krouživé pohyby, obloučky apod.

Varianta:

- Hráči pohyby šátku napodobují zvukem, který mohou vytvářet nejen ústy, ale i hrou na tělo.

Rizika: stud, narušení aktivity rozpustilým chováním hráč(e)ů, úraz.⁸⁷

➤ **Mazurka savojanka**

Cíl: rozvíjet hudební citění, naučit se koordinovat pohyby, odbourávat obavy z kontaktu s druhým pohlavím a seznámit děti s jedním z lidových tanců

Organizační forma: skupinová

Věk: 6-9 let

Časová náročnost: 25 minut

Pomůcky: dětská lidová píseň Měla babka čtyři jabka, audio(vizuální) technika

Popis aktivity: Tanec mazurka savojanka je lidový tanec. Tančí se v páru, který tvoří chlapec a dívka nebo dvě osoby stejného pohlaví, přičemž jedna z nich by měla být vyšší. Tanečníci tohoto tance k sobě nestojí čelem, ale zády. Vpředu by měla stát buď dívka nebo nižší ze dvojice. Poté, co děti utvoří dvojice a postaví se v párech za sebe, jim vychovatel předvede sám nebo ve dvojici s dítětem, jak se mazurka tančí. Nejlépe bez hudby a za počítání do tří. Jedna taneční figura totiž trvá při tančení na píseň Měla babka čtyři jabka tři doby.

Taneční pár se v zástupném postavení chytí za ruce. Chytí se tak, že chlapec (vyšší osoba) skrčeně předpaží šikmo vpřed, dlaněmi vzhůru. Dívka (nižší osoba) skrčeně upaží dlaněmi dolů a položí své ruce na chlapcovi dlaně. Figury mazurky začínají dvěma houpavými úkroky na levou stranu. Pokračují dvěma houpavými úkroky na pravou stranu (zpět do výchozího postavení). Nato chlapec s dívkou zvednou spojené pravé ruce. Přitom se dívka natočí vlevo a podívá se na chlapce. To samé taneční pár udělá na druhou stranu.

⁸⁷ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6. s. 97.

Zvednou levé ruce, dívka se otočí vpravo a podívá se na chlapce. Nakonec oba zvednou spojené pravé ruce, druhýma rukama se pustí a dívka se zatočí doleva.

Jakmile je vychovatel přesvědčen, že děti tanec ovládají, pustí nahrávku lidové písně Měla babka čtyři jabka nebo ji zazpívá a společně si mazurku zatančí. Dvojice mohou tanec zakončit lehkým podřepnutím na poslední dobu písně.

Rizika: vysoká stydlivost, zranění.⁸⁸

➤ Pohybové fantazie

Cíl: dosáhnout motivovaného psychofyzického uvolnění za pohybu, rozvíjet představivost

Organizační forma: hromadná

Věk: 8-10 let

Časová náročnost: 30 minut

Pomůcky: audio(vizuální) technika, orchestrální nahrávka (J. Suk: Pohádka, op. 16 – O Radúzovi a Mahuleně)

Popis aktivity: Jedná se o relaxační pohybovou aktivitu, která se uskutečňuje za znění hudby. Vhodnou hudbou je pro tuto aktivitu Pohádka, op. 16 od českého skladatele Josefa Suka. Relaxovat můžeme i pomocí imaginativních pohybu. Tento pohyb v průběhu aktivity využijeme. Je pro něj typická retardovaná a maximálně uvolněná akce. Během poslechu (pomalé) hudby je úkolem hráčů improvizovat uvolněnými pohyby s představou, do níž je uvede vychovatel. Hráči si mohou představovat, že jsou:

- kosmonauti v beztlákovém stavu;
- potápěči v lehkém skafandru, kteří se nechávají zvolna unášet silným proudem pod hladinou;
- loutky, kterým loutkař postupně přestřihuje nitě;
- ve sprše a lenivě se protahují pod proudem příjemně teplé vody.

Varianty:

Hráči si mohou mj. představovat, že jsou:

- list, který se nechává unášet lehkým větrem babího léta;
- racek, který se nechává unášet mořským větrem sychravého dne;
- vyvěšená státní vlajka ČR atd.

⁸⁸ KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Vyd. 3. Ilustroval Patricie KOUBSKÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-730-5. s. 35.

Rizika: ztráta klidu, který je ke hře zapotřebí, stud.⁸⁹

2.6 Poslechové činnosti

Mezi kategorie činností patří i činnosti poslechové. Především aktivní poslech je základem následujících aktivit.

➤ Hudební pexeso

Cíl: procvičit krátkodobou paměť; rozvíjet spolupráci a zdravou soutěživost; zopakovat si melodie a případně názvy lidových písní či skladeb světových skladatelů nebo se s nimi seznámit

Organizační forma: skupinová

Věk: 7-11 let

Časová náročnost: 35 minut

Pomůcky: pexesové kartičky s obrázky, hudební ukázky lidových písní, audio(vizuální) technika nebo prázdná tabulka se stranami 5x6 políček, kartičky s čísly, hudební ukázky skladeb

Popis aktivity: Základem této aktivity je známá karetní hra Pexeso. Cíl (nalézt nejvíce dvojic) zůstává stejný. Známá pravidla karetní hry ozvláštníme tím, že k otáčení obrázků budeme pouštět hudební ukázky. Vždy, když děti otočí kartičku, tak si vyslechnou i její hudební ztvárnění. Téma pexesa – Dětské lidové písně.

Před zahájením hry si vychovatel nachystá hudební ukázky lidových písní a na stůl vyskládá kartičky obrázkem dolů. Kartičky na stůl vyskládá podle tajné tabulky, aby pouštění ukázek netrvalo dlouho. Seznam lidových písní, ukázku pexesových kartiček a dva návrhy rozmístění kartiček najdeme v příloze č. 4.

Hra začíná tím, že děti rozdělíme do dvou skupin a pozveme je ke stolu s kartičkami. Vysvětlíme jim, že v tomto pexesu nebude naším úkolem hledat pouze stejné obrázky, ale i pojmenovávat lidové písně. Odkrývání dvojic kartiček a pojmenování písniček budeme bodově hodnotit. Pokud skupina najde dva stejné obrázky a správně pojmenuje píseň, získává dva body. Najde-li skupina stejné obrázky, ale píseň pojmenuje špatně, tak obdrží jen jeden bod. Rozhodnutí, která skupina začne, necháme na vychovateli. Skupiny se v otáčení dvou kartiček střídají. V případě,

⁸⁹ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6. s. 230.

že se obrázky shodují, skupina kartičky odebere, vyslechne a pojmenuje píseň, obdrží body a otáčí další dvě kartičky. Vyhrává skupina s nejvíce získanými body.

Varianta pro starší děti:

– Cíl zůstává stejný, ale u některých prvků hry dochází k úpravě. Místo kartiček s obrázky budou mít hráči k dispozici prázdné hrací pole a kartičky s čísly. Hrací pole bude označené vodorovně písmeny a svisle čísly. Balíček kartiček musí obsahovat vždy dvakrát stejné číslo. Čísla na kartičkách budou představovat skladby světových skladatelů, které jim vychovatel pustí přes internetový server YouTube pomocí audio(vizuální) techniky. Očíslovaný seznam skladeb a ukázkou kartiček s čísly, hracího pole a tabulek rozmístění skladeb najdeme v příloze č. 5.

Hráči pokládají kartičky během hry na hrací pole, aby se orientovali, kterou skladbu již slyšeli. Každý tah začíná tím, že skupina sdělí vychovateli souřadnice (písmeno a číslo) vybraného políčka. Vychovatel dětem prozradí číslo skladby a pustí ji. Děti si najdou kartičku s číslem, položí ji do hracího pole a vyslechnou si skladbu. Stejně jako v základní variantě hry budou hráči hledat dvojice, ale nebude nutné skladby pojmenovávat. Název skladby a jejího autora můžeme dětem představit. Která skupina hru zahájí, rozhodne vychovatel. Skupiny se v hledání skladeb střídají. V případě, že zazní dvakrát stejná melodie, skupina otočí obě kartičky se stejným číslem lícem dolů, popřípadě si na ně zapíše název skladby a vybírá další souřadnice dvou políček. Vyhrává skupina s nejvíce odhalenými skladbami.

➤ Na bruslení

Cíl: rozvíjet pozornost, fantazii a jemnou motoriku; dát prostor pro zobrazení svých představ a myšlenek; seznámit se se světovou hudební osobností a její tvorbou

Organizační forma: hromadná, skupinová

Věk: 6-8 let

Časová náročnost: 45 minut

Pomůcky: bílý balicí papír formátu A2/A1, papír formátu A5, fixy, lepidla, modré mastné nebo suché pastely, audio(vizuální) technika

Popis aktivity: Celá aktivita bude probíhat za poslechu dvou nejznámějších částí baletu s názvem Labutí jezero, jehož autorem je ruský skladatel Petra Iljiče Čajkovský. Nejprve si s dětmi poslechneme obě části Labutího jezera, které můžeme najít na internetovém serveru YouTube pod názvy Tchaikovsky – Swan lake – Scene – Part 1/8 a Swan Lake, Tchaikovsky – Dance of the Little Swans. Během poslechu budou mít děti za úkol si

představovat, jak si užívají radovánky s bruslemi na zamrzlém rybníku. Po vyslechnutí ukázek děti pomocí fixů nakreslí na papír formátu A5 svou postavu v zimním oblečení při bruslení. Postavu pak vystříhnou a vytvoří skupiny o minimálním počtu tři členů.

Skupiny si sednou ke svému zamrzlému rybníku (bílému balicímu papíru velikosti A2 nebo A1) a kamkoliv na něj přilepí svou postavu. Za poslechu stejných ukázek Labutího jezera, které vychovatel znovu pustí, děti dokončí vyobrazení zimních radovánek na bruslích. Dokončí ho tak, že uvolněnými tahy modrým pastel si zabruslí po ploše papíru, resp. dokreslí dráhy, které se na ledě vytváří po jízdě na bruslích. Během bruslení se děti vzájemně respektují a snaží se bruslit okolo postav.

Varianta:

- Poslech jakékoliv jiné skladby (např. Šavlový tanec, Čardáš atd.) nebo lidové písně.

Rizika: narušení klidu při poslechu a malování; zašpinění.⁹⁰

➤ **Vltava**

Cíl: rozvíjet pozornost, fantazii a jemnou motoriku; dát prostor pro zobrazení svých představ a myšlenek; seznámit se s českou hudební osobností a její tvorbou

Organizační forma: hromadná, skupinová

Věk: 7-10 let

Časová náročnost: 35 minut

Pomůcky: polštáře, hudební nahrávka skladby B. Smetany – Vltava, audio(vizuální) technika, krycí barvy, štětce, nádoby na vodu, nůžky, lepidla, odstřížky látky, tvrdé bílé papíry formátu A3, igelitové ubrusy

Popis aktivity: Aby byl poslech pro děti příjemnější, připravíme pro ně ve třídě pohodlný prostor pomocí polštářů, plyšáků atd. Mohou zde sedět nebo ležet a v klidu se zaposlouchat do Smetanovy hudby. Před poslechem dětem představíme skladbu (čeho je součástí, co má evokovat...) i jejího autora. Po vyslechnutí ukázky se děti postupně zvedají a usedají k pracovním stolům, kde Vltavu výtvarně ztvární. Vychovatel navrhne a ukáže, s čím budou moci při tvorbě pracovat. Děti budou mít k dispozici tvrdý bílý papír formátu A3, krycí barvy, odstřížky látek, povlečení, oblečení atd. v odstínu modré, hnědé, zelené apod. Bude záležet jen na dětech, jak Vltavu vyobrazí. Zda jen malováním barvami nebo kombinací malby a lepení útržků látky. Při tvorbě je vhodné pustit ukázku znovu.

⁹⁰ SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, Jan SLAVÍK a Sylva ELIÁŠOVÁ. *Dívej se, tvoř a povídej!:* artefletika pro předškoláky a mladší školáky. Vydání třetí. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1557-8. s. 120-121.

Nejenže si děti skladbu znovu poslechnou, ale opakovaný poslech jim může pomoci si znovu představovat a přesně pak zaznamenat jejich představy.

Varianta:

- Poslech jakékoliv jiné skladby (např. Šavlový tanec, Čardáš atd.) nebo lidové písně.

Rizika: narušení klidu při poslechu a malování, zašpinění.⁹¹

2.6.1 Hudební pohádky

Z oblasti poslechu bývají u dětí oblíbené i hudební pohádky. Úspěch u nich má hudebně-dramatické provedení pohádek, ale i slovní vyprávění za hudebního doprovodu.

➤ Červená Karkulka

Cíl: rozvíjet aktivní naslouchání, jemnou motoriku, představivost, spolupráci a soutěživost

Organizační forma: hromadná, skupinová

Věk: 6-9 let

Časová náročnost: 35 minut

Pomůcky: audiovizuální technika; předměty, které Karkulka měla i neměla v košíku pro babičku (víno, kapr, salám, bábovka, šiška, mýdlo...); krabice; košíky; látky

Popis aktivity: V první části této aktivity si s dětmi pustíme pomocí audiovizuální techniky záznam operky pánů Svěráka a Uhlíře Červená Karkulka z pořadu ČT Hodina zpěvu z roku 2005. Záznam je možné najít na internetové serveru YouTube pod názvem Červená Karkulka (Uhlíř, Svěrák).

Na ukázkou navážeme týmovou hrou, která se tematicky váže na pohádku O Červené Karkulce. Tuto hru bychom mohli nazvat: Co měla Karkulka v košíku?. Děti rozdělíme na dvě skupiny. Pro každou skupinu nachystáme prázdný košík a krabici s předměty, která bude zakrytá látkou. V zakryté krabici budou zamíchané předměty, které Karkulka ve svém košíku měla s těmi, které tam neměla. Úkolem obou skupin bude podle hmatu poznat předměty, které byly v Karkulčině košíku a vložit je do košíku skupiny. Které předměty Karkulka v košíku měla a které nikoliv, děti zjistí těsně před začátkem hry, kdy vychovatel rozdá každé skupině jeden seznam. (Ukázka seznamu v příloze č. 6.) Dětem, jež ještě neumějí číst, vychovatel předměty říká během hry, ale musí si zaznamenávat, které předměty první nebo druhé skupině již sdělil. Skupina,

⁹¹ Tamtéž, s. 125.

kteřá si myslí, že má ve svém košíku všechny Karkulčiny předměty, se postaví ke košíku a zvedne ruce. Vychovatel zkontroluje obsah košíku a zhodnotí, zda tým do něj vložil správné předměty a vyhrává nebo v něm má některý z nesprávných předmětů a přenechává vítěznou pozici protihráčům.

Rizika: narušení klidu při sledování hudební pohádky; konflikt během spolupráce; úraz.

➤ **O Budulínkovi**

Cíl: rozvíjet aktivní naslouchání, kooperaci a znalosti o hudebních nástrojích

Organizační forma: hromadná/skupinová

Věk: 6-8 let

Časová náročnost: 30 minut

Pomůcky: audiovizuální technika

Popis aktivity: V první části této aktivity si s dětmi pustíme pomocí audiovizuální techniky záznam operky pánů Svěráka a Uhlíře O Budulínkovi z pořadu ČT Hodina zpěvu z roku 2004. Záznam je možné najít na internetové serveru YouTube pod názvem Budulínek.

Na ukázkou navážeme pantomimickou hrou, která je inspirovaná hudebním vystoupením babičky a dědečka. Úkolem dětí bude ve dvojicích předvádět hru na hudební nástroj nebo hádat, na jaký nástroj ostatní hrají. Babička s dědečkem sice hráli na housle a bubínek, ale děti si budou moct vybrat jakýkoliv hudební nástroje.

Varianta:

- Dvojice může předvádět hru na dva hudební nástroje nebo na jeden hudební nástroj současně.

Rizika: narušení klidu při sledování hudební pohádky.

➤ **Pět'a a vlk**

Cíl: rozvíjet aktivní naslouchání a mluvní projev během diskuse; seznámit se s jinou formou vyprávění příběhu a se světovým skladatelem 20. století i jeho tvorbou

Organizační forma: hromadná

Věk: 6-11 let

Časová náročnost: 45 minut

Pomůcky: audio(vizuální) technika

Popis aktivity: V první části této aktivity si s dětmi poslechneme pomocí audio(vizuální) techniky skladbu jednoho z významných skladatelů 20. století Sergeje Sergejeviče

Prokofjeva – Pětá a Vlk. Skladbu s českou verzí vyprávění příběhu je možné najít na internetové serveru YouTube. Na YouTube najdeme dvě české verze. Pro lepší kvalitu nahrávky bychom měli dětem pustit provedení České filharmonie z roku 1979. Najdeme ji pod názvem S. Prokofiev Pětá a Vlk (Peter and the Wolf) Luděk Munzar, V. Neumann, Live 1979. Na poslech navážeme diskusí. Popovídáme si s dětmi o tom, kdo byl autor skladby, jak hudebně znázornil jednotlivé postavy, jak se u poslechu cítily, jak by spojení mluvního a hudebního provedení zhodnotili nebo jak podle nich příběh o Peťovi a vlkovi dopadl. Pokud pracujeme se skupinou, která se orientuje v hudebních nástrojích a jejich zvucích, tak jí můžeme pustit nahrávku znovu a zaúkolovat pojmenováváním hudebních nástrojů.

Rizika: narušení klidu při poslechu nahrávky, zdrženlivost při diskusí.

2.7 Hry s hlasem a pohybová motivace před vokální činností

Není podmínkou využít všechna cvičení. Záleží na naší časové dotaci.

Uvolnění, aktivizace a koordinace

➤ **Setřásáme sníh**

Cíl: uvolnit tělo, poznávat částí těla a příjemně se naladit na další aktivity

Popis: Postavíme se do prostoru a vychovatel začne na základě příběhu dávat pokyny pro uvolnění jednotlivých částí těla. Vychovatel říká: *Je měsíc leden. Vyrázili jsme ven na procházku a začalo hustě sněžit. Prvního letošního sněhu jsme si užili, ale začala nám být zima, tak se vracíme zpět do družiny. Stojíme před vchodem do budovy a setřásáme sníh z ramen, ze zad, z hlavy, z boků, z rukávů atd.* Můžeme dát prostor dětem vymyslet, ze kterých částí těla bychom mohli ještě sníh setřást.⁹²

Držení těla

➤ **Sedíme rovně?**

Cíl: správné držení těla při sedu

Popis: Sedneme si na okraj židle. Dáme kolena od sebe. Nohy mírně vpřed. Přiložíme si dlaně rukou mezi pupík a prsní kost a shrbíme se. Potom se vychovatel postaví za děti a poví jim, ať si představí, že zezadu kolem jejich pasu uvázal provázek a pomalu si je k sobě přitahuje. Přitom se děti ptá, jestli cítí, jak se jim napřimuje páteř. Zdali se prsty,

⁹² TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4. s. 74.

kteřé se jim shrbením spojily k sobě, roztahují od sebe. Jsou krásně vzpřímění. A jestli se jim sedí dobře... Aktivitu zakončíme sdělením, že takto vypadá pěvecký sed, který napomáhá správnému dýchání a tvoření líbivých tónů.⁹³

➤ **Hurvínek a Pinocchio**

Cíl: uvolnit strnulé držení hlavy

Popis: K uvolnění přepjatých ramen a nežádoucího napětí v zátylku pomůžte napodobování dvou pohádkových postav. První z nich je Hurvínek. Jako Hurvínci zvedneme ramena, hlavu vytáhneme dopředu a bradou opisujeme tvar čísla osm ze strany na stranu. Tímto uvolníme a protáhneme zadní krční a horní zádové svaly. Po několika osmičkových pohybech ramena a hlavu svésíme, a tím se uvolníme. Po Hurvínkovi se proměníme v Pinocchia. Vzpřímíme hlavu. Spustíme ramena. Jedná se o správné držení těla. Napodobování obou pohádkových postav několikrát zopakujeme.⁹⁴

Dýchání

➤ **Foukáme na spálený prst**

Cíl: posilovat aktivitu bránice

Popis: S dětmi si představíme, že máme spálený prst a moc nás bolí. Jemně si prst pofoukáme. Vychovatel přitom sleduje, zda se dětem nezvedají ramena. Pokud se zvedají, tak jim doporučí, aby si více našpulily rty a cítily svůj dech až na kůži našpulených rtů a na bolavém prstu.⁹⁵

➤ **Odcákávání vody**

Cíl: aktivovat bránice a otevřít hrtan, vyslovovat souhlásky na konci slova

Popis: Klekneme si na kolena a představíme si, že jsme víly. Jsme víly, které sedí na kraji jezírka. Do jezírka smočíme ruce a s rozpažením odcákneme kapku vody. Každou jednotlivou kapku doprovázíme slovem cááák. Po jedné kapce odcákneme dvě kapky (uděláme dva pohyby rukou): cák – cák. Tři kapky: cák – cák – cák... Poslední písmeno citoslovce cák – *K* je třeba vyslovit lehce na tvrdém patře. Nikoli vzadu v krku.⁹⁶

Výslovnost

➤ **Hra na čertíka (Odfřknutí koně)**

⁹³ Tamtéž, s. 85.

⁹⁴ Tamtéž, s. 86.

⁹⁵ Tamtéž, s. 98.

⁹⁶ Tamtéž, s. 104.

Cíl: uvolnit mimické svaly, rty a čelist

Popis: Tělo a hlavu mírně předkloníme. Tváře svésíme dolů. Povolíme rty a vytvoříme čertovský zvuk. Postrašíme se, jako bychom byli čerti. Po procvičení čertovského zvuku zapojíme i pohyb. Zatřeseeme hlavou ze strany na stranu, což navodí úplné uvolnění artikulačního a mimického svalstva. Pokud se nám nedaří uvolnit mimické svaly, tak si můžeme zkusit odfrknout jako koně.⁹⁷

➤ **Žvýkáme**

Cíl: vyzkoušet si pohyblivost spodní čelisti

Popis: S dětmi si představíme, že máme plnou pusou žvýkačky. Nejprve žvýkáme decentně, se zavřenými ústy, bez mlaskání. Pak si zažvýkáme s chutí, nevychovaně, s otevřenou pusou. Čelisti pohybujeme všemi směry.⁹⁸

2.8 Aktivity na reflexe

Hudební aktivity z balíčku lze zakončit zpětnou vazbou jejich účastníků. Příklady hudebně vyjádřené zpětné vazby, které vytvořila autorka projektu, najdeme v této podkapitole.

➤ **Kouzelný hudební nástroj**

Pomůcky: hudební nástroj (nejlépe nějaký z Orffových nebo netradičních nástrojů)

Popis: Vychovatel vybere hudební nástroj, o kterém před dětmi prohlásí, že je kouzelný. Vysvětlí jim, že je kouzelný proto, že umožňuje vyjádřit hodnocení aktivity beze slov. Děti si nástroj předávají a hraním hodnotí. Ostatní mlčí, poslouchají a pak hádají, jak spolužák aktivitu zhodnotil.

➤ **Potlesk**

Popis: Aktivitu můžeme zhodnotit i potleskem. Slabý a krátký potlesk vyjadřuje negativní hodnocení; střední potlesk neutrální hodnocení; silný a dlouhý potlesk kladné hodnocení.

➤ **Reflexe hrou na tělo**

Popis: Tato reflexe je podobná reflexi Kouzelný hudební nástroj, jenže k její realizaci není zapotřebí hudební nástroj, ale stačí nám naše tělo. Děti mohou k hodnocení použít

⁹⁷ Tamtéž, s. 123.

⁹⁸ Tamtéž, s. 125.

celé tělo i hlas. Hlas mohou aplikovat v případě, kdy chtějí zpestřit hru na tělo o krátký zvukový efekt pomocí hlasu.

➤ **Reflexe hlasem**

Popis: Hodnotit mohou děti, jakkoliv pomocí hlasu. Zazpívat nejvyšší/nejnižší tón nebo lidovou píseň; vytvořit vlastní popěvek; popřípadě zakřičet nebo udělat nějaký jiný zvuk prostřednictvím hlasivek.

➤ **Reflexe výběrem melodie**

Pomůcky: notový zápis nebo nahrávka lidových písní, hudební nástroj nebo audio(vizuální) technika

Popis: Vychovatel zahraje melodie dvou lidových písní nebo si nachystá jejich nahrávky. První píseň – veselá, v rychlém tempu (např. Tancuj, tancuj, vykrúcaj). Druhá – smutná, v pomalejším tempu (např. Já, husárek malý). Obě písně dětem několikrát přehraje nebo pustí. Děti si během poslechu vyberou jednu z písní, která reprezentuje jejich hodnocení aktivity. Jak děti aktivitu zhodnotily, se dozvíme díky tomu, že je požádáme, aby se na jednu stranu místnosti postavili zastánci veselé melodie a na druhou stranu smutné melodie.

➤ **Reflexe na stupnici C dur**

Pomůcky: zápis stupnice C dur

Popis: Tento způsob zpětné vazby lze považovat za reflexi pomocí škály. Na zápisu stupnice C dur mohou děti zhodnotit, jak moc se jim aktivita líbila – c_1 = aktivita se mi vůbec nelíbila, d_1 , e_1 , f_1 , g_1 , a_1 , h_1 , c_2 = aktivita se mi moc líbila.

ZÁVĚR

Bakalářský projekt představuje soubor hudebních aktivit a je vytvořen na základě vlastní zkušenosti autorky. Tento soubor může pomoci prohloubit a rozšířit spektrum hudebních zájmových činností ve školní družině a není pro něj potřeba speciálně školených pedagogů. Tím podpoříme hudební zájmovou činnost v rámci estetickovýchovných činností ve školní družině.

Cílem bakalářského projektu bylo zhotovit pro školní družiny metodický balíček hudebních činností se třemi základními principy. Těmito principy byly nízkonákladovost, nenáročnost přípravy i realizace aktivit a různorodost tématu.

V první části projektu najdeme zevrubný popis školní družiny. Kromě několika poznatků z ustanovení a údajů o současné podobě školní družiny je součástí popisu také historický vývoj zařízení.

Ve druhé části nalezneme metodický balíček s 26 hudebními aktivitami. Hudební aktivity jsou poskládány do kategorií podle jejich druhu, primární kategorie těchto činností vychází ze členění hudební výchovy, školního předmětu základního vzdělávání. Jednotlivé aktivity lze zakončit prostřednictvím hudebně vyjádřené zpětné vazby účastníků činnosti. Věříme, že soubor hudebních aktivit by mohl podpořit vychovatele v rozvíjení hudební činnosti ve školní družině.

BIBLIOGRAFIE

- BALCAROVÁ, Veronika. *Nejznámější lidové písničky*. Praha: Bambook, 2019. Obrázkové čtení (Bambook). ISBN 978-80-247-3306-7.
- BUREŠOVÁ, Věra, Zdeněk ŠIMANOVSKÝ a Alena TICHÁ. *Písničky a jejich dramatinizace*. Ilustroval Josef PALEČEK. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-477-X.
- COUFALOVÁ, Gabriela, Ivo MEDEK a Jaromír SYNEK. *Hudební nástroje jinak: netradiční využití tradičních hudebních nástrojů a vytváření jednoduchých hudebních nástrojů : [slyšet jinak]*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2013. ISBN 978-80-7460-037-1.
- HEŘMANOVÁ, Jana a Milan MACEK. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. V Praze: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Odbor pro mládež, 2009. ISBN 978-80-86784-77-9.
- KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Vyd. 3. Ilustroval Patricie KOUBSKÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-730-5.
- MACHATÝ, Radek. *Zpíváme si: [praktické tipy a náměty pro 1. stupeň ZŠ]*. Praha: Raabe, c2012, 1 sv. (různé stránkování). Náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ II., 4. ISBN 978-80-87553-35-0.
- MEDEK, Ivo, Jaromír SYNEK a Vít ZOUHAR. *Composing in the classroom: Different Hearing: experiences in Czech music education*. Přeložil Hilda HEARNE. Brno: Janáček Academy of Music and Performing Arts, 2014. ISBN 978-80-7460-065-4.
- MIKLÁNKOVÁ, Ludmila. *Kouzelné noty ve školní družině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2552-8.
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Školní družiny MŠMT ČR. In: *MŠMT ČR* [online]. Praha, 2013-2020 [cit. 2020-07-21]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>.
- MORGENSTERN, Christian, GRÖGEROVÁ, Bohumila a Josef HIRŠAL, ed. *Beránek měsíc*. 2. vyd. Přeložil Josef HIRŠAL. Praha: Odeon, 1990. ISBN 8020701435.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PÁVKOVÁ, Jiřina, Bedřich HÁJEK a kolektiv. *Školní družina*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3.

- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2017. s. 164. [cit. 2020-10-26]. Dostupné z <https://www.msmt.cz/file/41216/>.
- SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, Jan SLAVÍK a Sylva ELIÁŠOVÁ. *Dívej se, tvoř a povídej!:* *artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1557-8.
- SPOUSTA, Vladimír. *Krása, umění a výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1196-3.
- SPOUSTA, Vladimír et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase: kultura a umění ve výchově*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1275-7.
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6.
- TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4.
- Vyhláška č. 74 ze dne 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 509–511. Dostupná také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-74>.
- Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262–10324. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

SEZNAM ZKRATEK

aj. – a jiné

atd. – a tak dále

č. – číslo

ČT – Česká televize

mj. – mimo jiné

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. – například

resp. – respektive

RVP – rámcový vzdělávací program

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Sb. – sbírky

ŠD – školní družina

ŠVP – školní vzdělávací program

tzv. – tak zvané

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Ukázka grafické partitury pro 4 skupiny hráčů na tělo

Příloha č. 2 – Říkačky, které se dají využít při rytmiizaci řeči a ukázka vlastního schématu hry na chřestidlo jako hudební doprovod k lidové písni Cib, cib, cibulenka

Příloha č. 3 – Obrázek postav v jednotlivých fázích pohybu hry Ramsese

Příloha č. 4 – Seznam lidových písní, ukázka pexesových kartiček a tabulek rozmístění kartiček pexesa

Příloha č. 5 – Seznam skladeb, ukázka kartiček s čísly, hracího pole a tabulek rozmístění skladeb

Příloha č. 6 – Ukázka seznamu předmětů k týmové hře: Co měla Karkulka v košíku?

Příloha č. 3 – Obrázek postav v jednotlivých fázích pohybu hry Ramsese

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 69.

Příloha č. 4 – Seznam lidových písní, ukázka pexesových kartiček a tabulek rozmístění kartiček pexesa

1. Běží liška k Táboru
2. Halí belí
3. Holka modrooká
4. Já mám koně
5. Kalamajka
6. Kočka leze dírou
7. Když jsem já sloužil
8. Měla babka
9. Prší, prší
10. Travička zelená

101

1	4	6	2	3
7	10	7	4	8
9	3	1	9	5
5	8	10	6	2

2	6	3	7	4
8	1	9	10	1
3	5	5	2	10
7	9	8	6	4

¹⁰¹ BALCAROVÁ, Veronika. *Nejznámější lidové písničky*. Praha: Bambook, 2019. Obrázkové čtení (Bambook). ISBN 978-80-247-3306-7.

Příloha č. 5 – Seznam skladeb, ukázka kartiček s čísly, hracího pole a tabulek rozmístění skladeb

1. Bolero (Ravel)
2. Bugatti step (Ježek)
3. Carmen (Bizet)
4. Humoresque (Dvořák)
5. Hungarian dance No. 5 (Brahms)
6. Labutí jezero (Čajkovskij – Bolšoj balet)
7. Liebestraum (Liszt)
8. Malá noční hudba (Mozart)
9. Messiah – Hallelujah (Handel)
10. Pro Elišku (Beethoven)
11. Sabre dance (A. Khachaturian)
12. Spring (Vivaldi)
13. Symphonie no. 9 (Dvořák)
14. Toccata and Fuga in D moll (Bach)
15. Vltava (B. Smetana)

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15

	A	B	C	D	E	
						1
						2
						3
						4
						5
						6

6	4	9	12	2
1	12	5	10	11
10	15	14	2	14
8	3	15	13	7
7	11	9	1	6
5	8	13	3	4

1	6	11	7	4
8	11	3	14	13
7	10	15	9	15
2	12	4	8	3
6	12	14	9	5
10	5	2	13	1

Příloha č. 6 – Ukázka seznamu předmětů k týmové hře: Co měla Karkulka v košíku?

- Víno
- Kapr
- Salám
- Bábovka
- Kytky (umělé)
- Hruška
- Obvaz sterilní
- Stolní kalendář
- Časopis
- Klubko vlny